

ЗЕЛЕНА КНИГА ВІДНОВЛЕННЯ ЗАПОРІЖЖЯ

'24

Посольство Великої Британії в Україні

Видання цього дослідження стало можливим завдяки фінансовій підтримці Уряду Великої Британії в рамках проєкту «Рада відновлення як інструмент залучення громадянського суспільства до зеленого відновлення України для досягнення стійкості та демократії», який виконує громадська організація «Екосенс». Погляди, висловлені в цій публікації, належать автору(-ам) і можуть не збігатися з офіційною позицією Уряду Великої Британії.

Зелена книга відновлення Запоріжжя: Дорожня карта відновлення міста / за ред. Т. Л. Жавжарової. Запоріжжя. ГО "Екосенс". 2024. 60 с.

Надано аналіз основних викликів та пріоритетних заходів із зеленого післявоєнного відновлення Запорізької міської територіальної громади. Подано структурно-логічні схеми відновлення у вигляді дорожньої карти для найбільш вразливих секторів, які значною мірою пошкоджені під час повномасштабної війни та є ключовими для сталого розвитку міст.

Посібник буде корисним для представників* органів місцевого самоврядування, територіальних громад, міжнародних організацій і фондів, організацій громадянського суспільства та всіх зацікавлених брати участь у процесах післявоєнного відновлення Запорізького регіону та України.

Авторський колектив:

Бікулов Дамір, доктор наук з державного управління, завідувач кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Запорізький національний університет

Васильєв Денис, співзасновник ГО «Центр розвитку бізнес-технологій та культури», експерт міжнародних проєктів EU4Culture та House of Europe, тренер Лабораторії культурної трансформації, «Гете-Інститут» в Україні

Воробйов Костянтин, здобувач освіти (третього) наукового рівня, Запорізький національний університет

Головань Ольга, кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,

Запорізький національний університет

Жавжарова Тетяна, голова ГО «Екосенс», аналітикиня, експертка з екологічної безпеки, координаторка Ради відновлення Запоріжжя

Карпенко Андрій, директор ГС «Запорізький кластер «Інжиніринг-Автоматизація-Машинобудування», д.е.н., професор кафедри економіки та митної справи, начальник відділу проєктної діяльності НУ «Запорізька політехніка»

Карпенко Любов, голова правління громадської спілки «Запорізький ресурсний центр «КРУГ», член Міжнародної Асоціації Менеджменту нерухомості (МАМН), член Асоціації Менеджменту і Управління Житловою Нерухомістю (АМУЖН), експерт Експертної Міжгалузевої Асоціації України (ЕМАУ), член ГС «Жінки в управлінні багатоквартирними будинками»

Карпенко Олександр, енергоменеджер, експерт Асоціації професіоналів довкілля ПАЕУ

Лящук Ольга, координаторка проєктів ГО «Екоclub», експертка з адаптації громад до зміни клімату

Маркова Світлана, доктор економічних наук, професор кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Запорізький національний університет

Носенко Інеса, голова правління ГО «Мазаль Тов», експертка з інклюзії та культури національних меншин

Олійник Олександр, кандидат філософських наук, доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,

Запорізький національний університет

Прішутова Ганна, лікар-психотерапевт, директорка консалтингової компанії «Пситрон»

Рогачевська Юлія, експертка з інклюзії, координаторка програми «Рівні можливості»

Селюкова Наталя, тренерка, фасилітаторка діалогів порозуміння та прийняття рішень, медіаторка, експертка із соціальної згуртованості, координаторка «Безпечних просторів» та «Центрів підтримки та розвитку жінок та дівчат», директорка ГО «Укрпростір»

Сорока Максим, канд. тех. наук, доцент каф. «Екологічна та цивільна безпека» Українського державного університету науки і технологій, координатор мережі «Довкола»

Трегубов Олександр, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки Донецького національного університету імені Василя Стуса

Яшкова Ганна, енергоменеджерка, експертка Асоціації професіоналів довкілля ПАЕУ

Дизайн і верстка: **Олександр Брянцев**, дизайнер, викладач, кафедра дизайну, Запорізький національний університет.

Фото: **Ігор Лавров**

Матеріали дозволяється копіювати з некомерційною ціллю без спеціального дозволу, однак посилання на джерело інформації є обов'язковим. Розповсюджується безкоштовно.

**Автори однаково поважають права жінок, небінарних осіб і чоловіків, дотримуються недискримінаційного підходу та декларують, що тут і надалі у цій брошурі використання узагальнених форм іменників на позначення осіб рівнозначне вживанню форм іменників з гендерованим закінченням.*

ЗМІСТ

Про Запоріжжя	2
Методологічна база	4
Результати опитування населення Запоріжжя та області про пріоритети відновлення	7
Європейський Зелений курс як стратегічний для відновлення Запоріжжя	14
Пріоритетні напрямки зеленого відновлення для м. Запоріжжя	17
ВІДНОВЛЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я	18
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	22
ЗЕЛЕНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	28
ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА	32
ВІДНОВЛЕННЯ У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ	38
ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ З УРАХУВАННЯМ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ТА ДОСТУПНОСТІ	42
ВІДНОВЛЕННЯ І МОДЕРНІЗАЦІЯ ЖИТЛОВОГО СЕКТОРУ	46
ІНТЕГРАЦІЯ ВПО В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ	50
АДАПТАЦІЯ ДО ЗМІНИ КЛІМАТУ ПІД ЧАС ВІДНОВЛЕННЯ	56
Висновки	59
Джерела	60

ПРО ЗАПОРІЖЖЯ

Місто Запоріжжя є адміністративним центром Запорізької області, яка до березня 2022 року і повномасштабного вторгнення російських збройних сил на територію України була одним із найважливіших індустріальних, енергетичних, логістичних і культурних центрів південного Сходу України. У місті зосереджені машинобудівний, енергетичний і металургійний комплекси державного значення, які намагалися захопити росіяни. Промисловий потенціал міста – 17 великих підприємств, 317 середніх підприємств та 8,4 тис. малих. Розташоване на березі річки Дніпро, Запоріжжя до війни було важливим водно-транспортним вузлом. За кількістю населення, воно посідало шосте місце серед найбільших міст України, і мало 710 тис. мешканців (01.01.2022).

Під час повномасштабної російсько-української війни Запоріжжя героїчно змагається з російськими нападниками і не було окуповане, хоча 60% Запорізької області російській федерації вдалося захопити в лютому-березні 2022 року. Запорізька область залишається територією активних бойових дій і є однією з найбільш постраждалих у результаті щоденних ракетних та артилерійських обстрілів, що спричинили масове переселення населення до міста.

Вже в перші місяці війни Запоріжжя стало потужним логістичним хабом для військових і десятків тисяч вимушених переселенців з окупованих територій Маріуполя, Херсонщини, Миколаївщини та зони активних бойових дій. Для 233 тис. громадян Запоріжжя стало новою домівкою (станом на 01.12.2023), водночас біля третини містян виїхали в більш безпечні регіони. Оскільки Запоріжжя потерпає від щоденних тривалих повітряних тривог, обстрілів російських загарбників, що негативно впливає на економіку, довкілля, інфраструктуру, деякі промислові підприємства призупинили свою роботу, інші здійснили релокацію в більш безпечні регіони, але достатня кількість компаній продовжують працювати в цих умовах. І навіть під час повномасштабної війни Запоріжжя продовжує бути важливим індустріальним центром України з розвинутими секторами машинобудування, чорної та кольорової металургії, хімічної, будівельної, харчової і легкої промисловості. Відповідно, Запоріжжя залишається містом із високим рівнем забруднення повітря промисловими підприємствами та автотранспортом. У порівнянні з іншими містами України, повітря агломерації Запоріжжя не відповідає нормативам екологічної безпеки. До того ж, знищення Каховського водосховища створило нові площинні зони виділення пилу поблизу агломерації.

Запоріжжя знаходиться у зоні континентального клімату в південній кліматичній області, яка характеризується засухою та великою кількістю сонячних днів, тому вразливе до посухи і періодичної спеки. Активні бойові дії в області призвели до знищення лісосмуг та руйнування Каховського водосховища, що спричинило різке обміління Дніпра та зміну мікроклімату в бік посилення спеки та посухи.

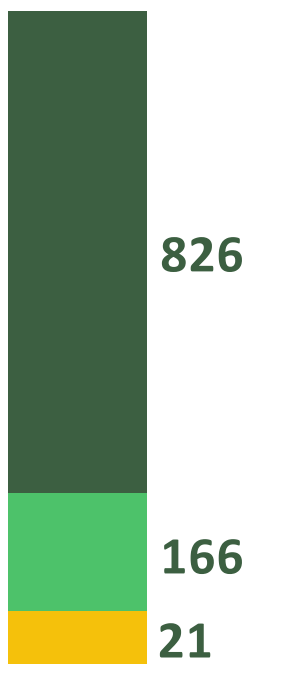
Після ракетних та артилерійських обстрілів, які відбуваються регулярно, міськими комунальними службами проводяться роботи з відновлення енергетичної і транспортної інфраструктури, пошкодженого житлового фонду та комунікаційних систем, щоб забезпечити життя у нормальному ритмі.

У Запоріжжі продовжують працювати вісім вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації, 17 професійно-технічних навчальних закладів, 123 загальноосвітні школи I-III ступенів, але значна частина викладачів та дітей евакуйовані, а заняття проводяться в онлайн-режимі, що спричинює психологічні та соціальні виклики з адаптації дітей і молоді в соціумі.

Запоріжці та запоріжанки продовжують виявляти надзвичайну міць та рішучість у боротьбі за свою незалежність та територіальну цілісність.

МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА

- мешканці Запоріжжя (місто)
- мешканці Запорізької області
- переселенці до Запоріжжя і області з інших областей

Рис. 1. Розподіл респондентів за типом населеного пункту

Робота над Зеленою книгою відновлення Запоріжжя відбувалась у три етапи:

1 етап. Соціологічне дослідження думок населення про вплив війни та потреби і пріоритети відновлення методом проведення масових опитувань, фокус-груп, публічних дискусій.

2 етап. Аналіз результатів соціологічного дослідження науковцями, вибір найбільш вразливих сфер, першочергових для відновлення з точки зору населення.

3 етап. Експертний аналіз проблем і викликів, які стоять перед регіоном, нормативно-правових актів, міжсекторальних зв'язків, міжнародного досвіду, та напрацювання заходів і рекомендацій щодо відновлення та створення логіко-структурних схем відновлення.

На 1 етапі з метою виявлення потреб і бачення післявоєнного відновлення широких верств населення Запоріжжя і області, а також його особистого долучення до процесу відновлення, Радою відновлення Запоріжжя було проведено соціологічне дослідження про наслідки війни для регіону, виклики та пріоритети відновлення, ризики та можливості залучення населення у післявоєнне відновлення Запорізького регіону.

Опитування та фокус-групові дослідження були проведені в місті Запоріжжя протягом липня-серпня 2023 року соціологічною агенцією ТОВ «Інфо Сапієнс» на замовлення ГО «Екосенс» у рамках проекту «Рада відновлення як інструмент залучення громадянського суспільства до зеленого відновлення України для досягнення стійкості та демократії», завдяки фінансовій підтримці Уряду Великої Британії.

Географія опитування: м. Запоріжжя і неокупована частина Запорізької області (де не ведуться бойові дії).

Кількісні дослідження проводилися методом комп'ютеризованих телефонних інтерв'ю (CATI). Мобільні номери обиралися для опитування випадковим чином з бази за останні 5-7 років по Запорізькій області.

Загалом було опитано 1013 мешканців Запоріжжя і області (неокупованої частини) від 18 років. Вибірка є репрезентативною для довоєнного складу населення Запорізької області за статтю, віком і типом населеного пункту [1].

Гранична теоретична похибка вибірки: +/-3,1%.

Вибірка була поділена на такі категорії: за типом населеного пункту (див. рис. 1); за віком (див. рис. 2); за статтю (див. рис. 3).

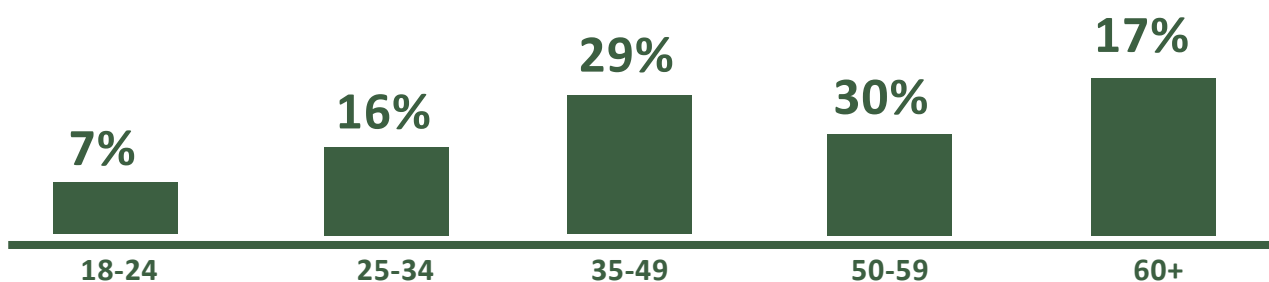

Рис. 2. Розподіл респондентів за віком

Методологія якісного дослідження

В серпні 2023 року в м. Запоріжжя було проведено 7 офлайн фокус-групових дискусій (ФГД). У кожній з ФГД взяли участь представники різних цільових категорій:

- ▶ молодь (18-30 р.);
- ▶ люди похилого віку (60+ років);
- ▶ ВПО (з Запорізької та Херсонської областей);
- ▶ люди з інвалідністю і батьки дітей, що мають інвалідність;
- ▶ голови ОСББ;
- ▶ підприємці;
- ▶ представники культурних та релігійних спільнот.

У різних ФГД також взяли участь військовослужбовці, в т.ч. поранені, члени родин військовослужбовців, багатодітні батьки, волонтери, представники громадських організацій (ГО). В кожній ФГД взяло участь 5-10 респондентів, всього у дослідженні взяло участь 58 респондентів.

Додатково у серпні-жовтні 2023 року були проведені три публічні дискусії із виявлення викликів і пріоритетів відновлення із представниками молоді, громадських організацій Запоріжжя та області та з представниками трьох бізнес-асоціацій. У кожному заході взяли участь близько 30 представників цільових груп.

Рис. 3. Розподіл респондентів за статтю

Висловлені учасниками думки та твердження, підготовлені резолюції були проаналізовані експертами.

На 2 етапі експертами Ради відновлення Запоріжжя були проаналізовані отримані результати соціологічних досліджень, опитувань, дискусій та виділені дев'ять напрямків відновлення Запоріжжя, які виявилися найбільш вразливими до воєнних викликів та будуть ключовими для досягнення сталого розвитку міста. При цьому орієнтирами для розвитку Запоріжжя як невід'ємної частини

України – майбутнього члена Європейського Союзу – були поставлені Green Deal та Цілі сталого розвитку ООН. Тому наскрізними для зеленого відновлення Запоріжжя є екологічні та людиноцентричні цінності, інклюзивність та партисипативне залучення мешканців до прийняття рішень. При цьому експерти намагались враховувати ризики, виклики та можливості глобальних мегатрендів, такі як зростання попиту на природні ресурси, зміна клімату та втрата біорізноманіття, швидка урбанізація, цифровізація, військові конфлікти та пандемія. Економічне відновлення та післявоєнна відбудова розглядалися через призму справедливого переходу економіки до декарбонізації, включаючи справедливі соціальні зміни, особливо для вразливих груп.

Після чого експертами були прописані проблеми і виклики та визначені заходи з відновлення та розвитку для Запорізької громади, враховуючи місцеві регіональні та державні документи і програми, європейські та міжнародні стратегічні документи і директиви.

На 3 етапі експертами Ради відновлення Запоріжжя та науковцями Запорізького національного університету були прописані проблеми і виклики відновлення та визначені заходи з відновлення та розвитку для Запорізької громади, враховуючи місцеві регіональні та державні документи і програми, європейські та міжнародні стратегічні документи і директиви. Створені логіко-структурні схеми з переліком проблем на шляху досягнення цілей та напрацьованими механізмами і заходами для їх вирішення можуть стати дорожньою картою відновлення Запоріжжя не тільки після війни, але й застосовуватися вже сьогодні зацікавленими сторонами для адаптації до нових реалій стратегічного планування в умовах війни та невизначеності.

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЗАПОРІЖЖЯ І ОБЛАСТІ ПРО ПРІОРИТЕТИ ВІДНОВЛЕННЯ

Результати соціологічного дослідження, проведеного в місті Запоріжжя протягом липня-серпня 2023 року соціологічною агенцією ТОВ «Інфо Сапієнс» на замовлення ГО «Екосенс» у рамках проєкту «Рада відновлення як інструмент залучення громадянського суспільства до зеленого відновлення України для досягнення стійкості та демократії», завдяки фінансовій підтримці Уряду Великої Британії, були доказовою базою для розуміння впливу повномасштабної російсько-української війни на населення та оцінки потреб, викликів та пріоритетів відновлення, ризиків та можливостей залучення населення. Тому зробимо короткий огляд результатів дослідження на основі масового опитування населення [1].

Оцінка поточної ситуації

Лише 4% респондентів вказали, що не зазнали жодних наслідків війни через російську агресію. Решта респондентів вказували психологічні, безпекові, соціально-економічні та екологічні наслідки (див. рис. 4).

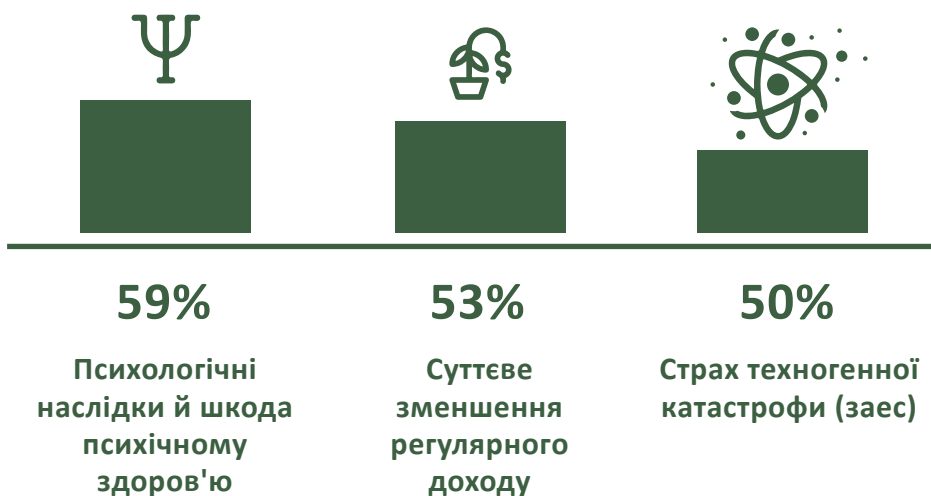

Рис. 4. Наслідки війни для мешканців (на думку більше 50% респондентів)

Під час опитування було виявлено коло найбільш актуальних для жителів Запоріжжя і області проблем та чинники збереження їх стійкості у час війни (див. рис. 5-6).

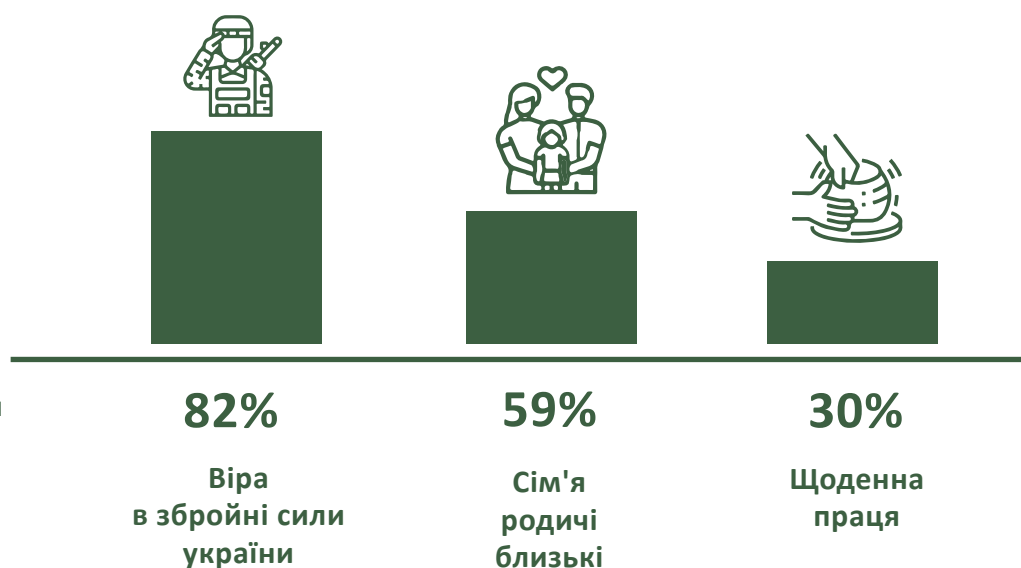
На думку респондентів, актуальна проблематика обумовлена як зовнішніми (російська агресія), так і внутрішніми чинниками, які були актуальними й до широкомасштабного російського вторгнення. Найактуальніші проблеми: корупція, збройна агресія росії, висока вартість життя й низькі доходи, екологічні проблеми та забруднення довкілля.

Рис. 5. Найбільш актуальні проблеми Запоріжжя і області

Найбільш вагомим чинником збереження стійкості у час війни є віра в ЗСУ. Також до чільної трійки факторів стійкості входять сім'я/родичі/близькі та щоденна праця.

Рис. 6. Чинники збереження стійкості населення у час війни

Під час ФГД представники кожної з аудиторій розказували про свій досвід війни і те, як змінилося їхнє життя. Експертні ЦА (підприємці, голови ОСББ, представники ОГС) концентрували увагу на волонтерській діяльності та допомозі армії, ВПО, вразливим категоріям. Пересічні жителі (зокрема, люди з інвалідністю, старші люди, ВПО) більшою мірою говорили про психологічні та соціальні виклики, з якими зіштовхнулися за час війни, вказували, що значною мірою адаптувалися до стресу. Водночас згадували багато складних психологічних станів, які досі можуть переживати: страх екологічних катастроф, обстрілів, втрати близьких та роботи. Молодь вказувала, що на початку війни було сильне відчуття невідомості, за час війни відбулася трансформація цінностей та сенсів.

Пріоритетні сфери відновлення

Жителі Запоріжжя і області окреслили коло пріоритетних для повоєнного розвитку галузей економіки (див. рис. 7). Слід зазначити, що в загальних рисах вони відбивають довоєнну специфіку економіки області, а також завжди актуальну соціальну сферу (медицина, освіта).

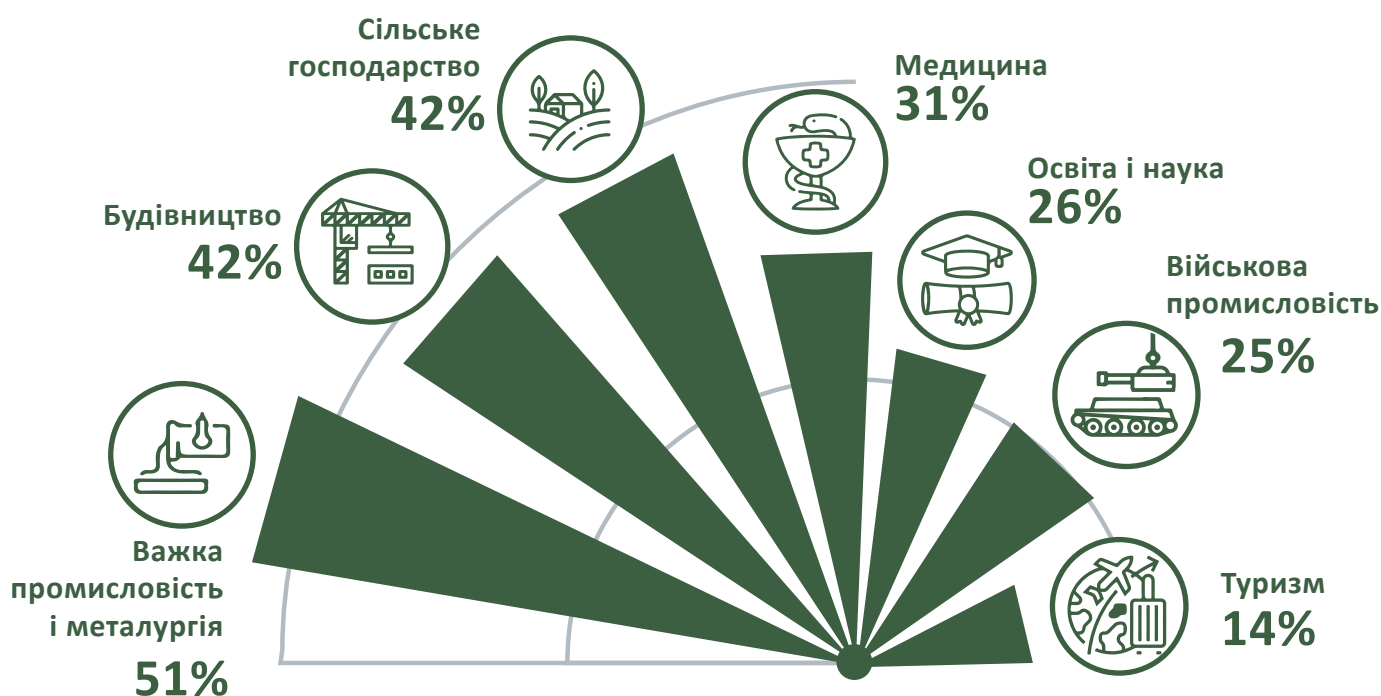

Рис. 7. Пріоритетні для повоєнного розвитку галузі економіки

Тож населення звикло жити в парадигмі «індустріального міста» і, на відміну від підприємців, не розуміє можливостей гнучкої та екологічно безпечної роботи малих і середніх підприємств, які створюють технологічну продукцію з високою доданою вартістю.

На думку молоді, місто має бути не просто відбудованим, але перебудованим, із сучасною промисловістю та інфраструктурою, стати європейським і цивілізованим.

Для економічного відновлення пріоритетними, на думку молоді, є програми підтримки малого та середнього бізнесу, гранти на розвиток бізнесу та соціальні проекти, зокрема для військових, створення вільної економічної зони, використання можливостей штучного інтелекту.

Респонденти вказали перелік сфер, де відбудова потрібна зараз (див. рис. 8).

Рис. 8. Сфери, які потребують термінового відновлення та відбудови

Мешканці Запоріжжя і області налаштовані на відбудову за принципом «Відбудувати краще, ніж було». Особисто обрали такий принцип відбудови 87% опитаних, тоді як лише 13% обрали б варіант відбудови «як було».

Рушії відновлення

Рушіями відновлення Запорізької області респонденти бачать місцеві й закордонні інституції й організації, громадські організації й окремих представників громади, місцевий та іноземний бізнес, експертне співтовариство (див. рис. 9).

Рис. 9. Рушії відновлення Запоріжжя і області

На думку підприємців, молоді, важливо, щоб до відбудови були залучені широкі кола громадськості, а не лише представники влади. Громадський сектор, в т.ч. бізнес-організації, є ключовою стороною у відбудові, що може впливати на владу, контролювати її дії та формувати порядок денний відбудови. Також треба враховувати та вивчати думки фахівців, науковців, які можуть робити ґрунтовний аналіз ситуації, прогнози, стратегії тощо.

Ризики відбудови

В ході проведення опитування респонденти вказували численні ризики відбудови (див. рис. 10). Кількісні дані щодо ризиків відбудови вказують, що різні за своїм характером (організаційні, фінансово-економічні, кримінальні, політичні, технічні, психологічні тощо) чинники можуть загрожувати належному втіленню планів відновлення.

Найбільшу загрозу, на думку жителів Запоріжжя і області, несуть кримінальні, корупційні схеми відмивання коштів на великих проєктах (71%) та відсутність контролю/розкрадання коштів (50%)

**Рис. 10. Ризики відбудови
Запоріжжя і області**

Принципи відновлення

Респонденти підкреслювали важливість демократичних принципів врядування, відкритість, прозорість та підзвітність місцевої влади громадянськості, що є фундаментом відбудови. І зауважували, що для реалізації вказаних принципів та підходів необхідно сформоване і дієве громадянське суспільство.

Для цього потрібні курси в університетах та курси неформальної, громадянської освіти.

Слід зауважити, що у респондентів не було інформації та сформованого розуміння щодо понять «зелене відновлення» та «сталий розвиток». Кількісні дані вказують, що про «зелене відновлення» жителі Запоріжжя і області обізнані недостатньо: понад половина про нього нічого не знають/вперше чують (54%), ще 42% щось чули, але не знають деталей, і лише 5% опитаних знають детально про «зелене відновлення».

Під час опитування респондентам було запропоновано обрати з-поміж основних напрямів «зеленого відновлення» ті, які є найбільш актуальними для їхніх населених пунктів/громад (див. рис. 11). За актуальністю впровадження напрямки «зеленого відновлення» розташувалися таким чином:

Механізми долучення до відновлення

Переважає більшість опитаних готові в майбутньому особисто долучитися до вирішення важливих питань для їхнього населеного пункту у Запорізькій області (86%), тоді як не готові до цього лише 13% опитаних.

Рис. 11. Основні напрямки «зеленого відновлення» Запоріжжя і області

Респонденти мають певне бачення своєї особистої участі/ залученості у процесах відбудови в Запорізькій області (див. рис. 12). Частіше такими нішами є різноманітні види громадянської, громадської, волонтерської і експертної активності, рідше – безпосередня участь або фінансування відбудови конкретних проєктів і об'єктів:

Рис. 12. Сфери, в яких респонденти вбачають свою особисту участь/залученість у процесах відбудови Запоріжжя і області

Контроль за проєктами відбудови, на думку респондентів, мають здійснювати фахівці та громадські об'єднання, що мають навички антикорупційної діяльності. Підприємці та інші фахівці вказали, що у близьких до їхньої діяльності сферах вони скоріше будуть слідкувати за втіленням проєктів відбудови. Усі респонденти вказували на важливість прозорості, підзвітності та інформуванні громадськості щодо прийнятих рішень, а також залученні громадськості до обговорення рішень, що приймаються.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЗАПОРІЖЖЯ

Попри те, що російська агресія проти України триває, наша держава продовжує впровадження реформ, спрямованих на імплементацію принципів Європейського зеленого курсу (ЄЗК) у державній та місцевій політиці. Стратегічна ціль повоєнного відновлення України – чисте та безпечне довкілля, подальший рух Європейським зеленим курсом та відбудова економіки за принципами сталого розвитку.

Серед позитивних тенденцій руху України по ЄЗК експерти [2] виділили такі:

1. Прийняття рішення Європейською Радою про початок переговорів про вступ України до ЄС.
2. Розроблення нового інструменту для фінансування заходів зеленого відновлення з боку ЄС – Ukraine Facility, де наразі очікується остаточне прийняття відповідного Регламенту ЄС, та діяльність з розробки урядом Плану України.
3. Продовження реформ в енергетиці, прогрес у розвитку кліматичного та довкіллевого законодавства.
4. Стабілізація енергетичних ринків. У 2023 році «Укренерго» набуло статус повноправного члена ENTSO-E.
5. Старт розробки Національного плану з енергетики та клімату. В ЄС цьогоріч були ухвалені всі акти пакету Fit for 55, а також досягнуто політичних домовленостей про реформування ринку електроенергії, декарбонізації ринку газу і законодавства про ринок водню. Україна має підтягнути своє законодавство під вимоги ЄС.
6. Посилення реформування сектору ВДЕ та прийняття оновленого законодавства, що сприятиме переходу до ринкової моделі у подальшому.
7. Були продовжені заходи із підвищення енергетичної ефективності та створені нові механізми для фінансування заходів декарбонізації. Україна перебуває у списку топ-3 реформаторів серед членів Енергетичного Співтовариства, важливими складовими роботи якого є солідарність, інтеграція енергетичних ринків і декарбонізація.

Мінвідновлення представило оновлену стратегію регіонального розвитку, яка вже розроблена відповідно до Ukraine Facility та рамки RDNA (Оцінка потреб України у відновленні,

яка розроблена Урядом спільно зі Світовим Банком, Єврокомісією та ООН).

Пріоритетні завдання, які закладені в Стратегії:

- ▶ створення безпечових та соціально-економічних умов для повернення українців в регіони та територіальні громади;
- ▶ відновлення та розвиток інфраструктури за принципом «build back better»;
- ▶ розвиток людського капіталу та підсилення економіки на основі внутрішнього потенціалу територій;
- ▶ продовження реформи децентралізації, розвиток інституційної та фінансової спроможності громад та регіонів, розбудова багаторівневого врядування;
- ▶ збереження балансу екосистем та адаптації до зміни клімату;
- ▶ створення системи координації секторальних та державної регіональної політик;
- ▶ підвищення ефективності та прозорості публічного інвестування, удосконалення фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку.

Основні цілі чинної Стратегії розвитку міста Запоріжжя до 2028 року [3] – відновлення довкілля міста, безпечного для життя, підвищення конкурентоспроможності економіки, підвищення якості життя мешканців Запоріжжя шляхом залучення інвестицій і згуртування громади довкола ідеї сталого розвитку міста – не досягнуті та залишаються актуальними під час післявоєнного відновлення.

Запоріжжя з 2013 року є містом-підписантом Європейської ініціативи «Угода мерів щодо клімату та енергії» Covenant of Mayors – East, яка об'єднує місцеві органи влади, що взяли на себе зобов'язання з реалізації кліматичних та енергетичних цілей Європейського Союзу. Також місто входить до Асоціації «Енергоефективні міста України», до європейських асоціацій органів місцевого самоврядування – Energy Cities і Climate Alliance. За останні роки в Запоріжжі було багато зроблено в сфері енергозбереження та впровадження енергоефективних заходів. Зокрема, в рамках співпраці з Проектом USAID «Муніципальна енергетична реформа в Україні» розроблено План дій сталого енергетичного розвитку міста Запоріжжя до 2020 року, проведено енергетичні обстеження об'єктів бюджетної сфери міста, розроблено 100 енергетичних аудитів для дитячих садків, шкіл та лікарень, підготовлені техніко-економічні обґрунтування проєктів, які надали можливість участі в програмах міжнародних фінансових організацій, проведено енергетичні аудити на комунальних підприємствах нашого міста тощо.

У 2020 році Запорізькою міською радою прийнятий План дій з адаптації до наслідків зміни клімату міста Запоріжжя [4]. У березні 2023 року на виконання Закону України «Про енергоефективність» було прийнято рішення міської ради «Про запровадження системи енергетичного менеджменту в місті Запоріжжі» [5]. Протягом року продовжувалась співпраця з черговим проєктом USAID Проєкт енергетичної безпеки, зокрема, відбувалась закупівля спецтехніки, обладнання та матеріалів для об'єктів критичної інфраструктури міста, триває підготовка до розробки Схеми теплопостачання міста Запоріжжя.

У 2023 році представники Запорізької міської ради взяли участь у низці тренінгів з планування адаптації міст України до зміни клімату для подальшого якісної та ефективною розробки Плану дій сталого енергетичного розвитку та клімату (SECAP).

Попри війну, Запоріжжя подало заявку на приєднання до Місії кліматично нейтральних та розумних міст з метою подальшої розробки Плану дій сталого енергетичного розвитку та клімату міста Запоріжжя до 2030/2050 року.

Відповідно до цього, одним із основних напрямків розвитку та післявоєнного відновлення нашої громади є підвищення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії.

Програмою соціально-економічного розвитку Запорізької міської територіальної громади на 2024 рік визначено наступні пріоритетні напрямки розвитку: затвердження та реалізація Плану відновлення ЗМТГ до 2027 року; створення умов для повернення людей; відновлення пошкоджених житлових будинків, об'єктів критичної та соціальної інфраструктури; забезпечення оборони та безпеки; впровадження енергоефективних та ресурсощадних заходів; збереження екологічного балансу та захист довкілля. Зелене відновлення – це процес, який не тільки допоможе природі та клімату, але й економіці. Воно може стати ключем до створення нових, високооплачуваних робочих місць у п'яти секторах: транспорт, енергетика, охорона здоров'я, освіта та водопостачання, що є важливим аргументом для повернення українців та українок і залучення іноземних інвестицій [6].

Саме враховуючи європейські та державні пріоритети стратегічного розвитку, пріоритетними напрямками для зеленого післявоєнного відновлення Запоріжжя обрані безпека людини і довкілля, людський капітал, енергетична незалежність, інфраструктура та розвиток підприємництва.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ЗЕЛЕНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЛЯ М. ЗАПОРІЖЖЯ

ВІДНОВЛЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

**ЗЕЛЕНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ
ІНФРАСТРУКТУРИ**

**ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК
ПІДПРИЄМНИЦТВА**

ВІДНОВЛЕННЯ У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ

**ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ З
УРАХУВАННЯМ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ТА
ДОСТУПНОСТІ**

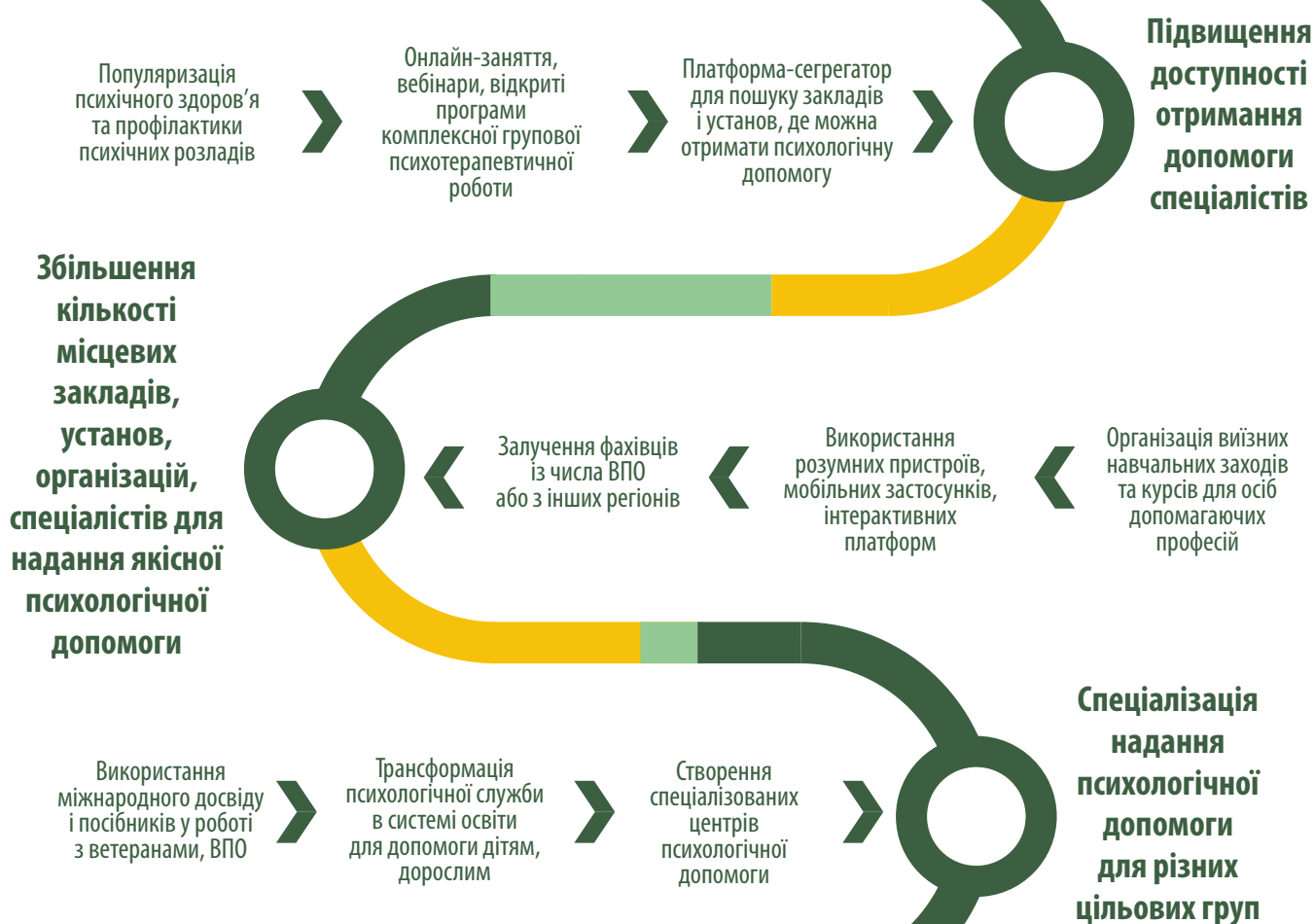
**ВІДНОВЛЕННЯ І МОДЕРНІЗАЦІЯ ЖИТЛОВОГО
СЕКТОРУ**

ІНТЕГРАЦІЯ ВПО В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

**АДАПТАЦІЯ ДО ЗМІНИ КЛІМАТУ
ПІД ЧАС ВІДНОВЛЕННЯ**

ВІДНОВЛЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

Відновлення ментального здоров'я та стабілізація психологічного стану населення є одним із ключових аспектів успішного відновлення мешканців Запорізької територіальної громади після війни. Пріоритетне врахування психосоціального благополуччя громадян є важливим кроком для підвищення якості життя, зниження ризиків психічних розладів та забезпечення загальної рівноваги суспільства. Стабільний психологічний стан населення сприяє соціальній кооперації та ефективності у різних сферах життя, роблячи громадян більш відкритими до інновацій та готовими до активної участі у відновленні міста.

Головними чинниками, що впливають на психологічний стан людей у Запоріжжі, наразі є триваючі воєнні дії і їх наслідки:

- ▶ населення регіону перебуває в ситуації постійної фізичної небезпеки для життя;
- ▶ руйнування економіки регіону із значним погіршенням матеріального статку більшості родин, які проживають (постійно чи тимчасово) на території міста;
- ▶ руйнування інформаційних та логістичних шляхів, що унеможливує отримання своєчасної і професійної допомоги;
- ▶ незавершений і незрозумілий населенню процес реформи системи охорони здоров'я в країні;
- ▶ великий відсоток людей вимушено перебуває на відстані від своїх рідних, інколи без зв'язку з ними – члени родини можуть перебувати на окупованій частині України, або були змушені виїхати за кордон, рятуючись від війни, або приймають участь безпосередньо у військових операціях;
- ▶ у місті на сьогодні перебуває приблизно 230 тисяч внутрішньо переміщених осіб, частина з яких не має надії повернутися до минулого життя;
- ▶ великий відсоток населення констатує значне погіршення свого матеріального становища;
- ▶ невизначеність в аспекті розвитку воєнно-політичної ситуації призводить до появи невизначеності особистісної, неможливості будувати плани на власне життя;
- ▶ певний відсоток населення очікувано відчуває прояви ПТСР або вони стануть відчутні протягом наступних місяців (див. рис. 13).

Значною проблемою Запорізького регіону є недостатня кількість місцевих закладів, установ, організацій, які могли б надавати психологічну допомогу. Зараз ми маємо декілька регіональних осередків міжнародних проєктів, більшість яких спрямована на допомогу військовим і членам їх родин та внутрішньо переміщеним особам. Декілька приватних центрів психологічної допомоги для дітей і родин. Крім того в амбулаторному режимі працює КУ МПНД і центри допомоги на базі міських і обласних лікарень. Зважаючи на постійний запит про допомогу, можна зробити висновок, що:

Рис. 13. Основні фактори впливу на відновлення ментального здоров'я, стабілізація психологічного стану населення

- ▶ вкрай мало інформації про ці центри і умови отримання там допомоги;
- ▶ їх недостатньо, порівняно з очікуваним обсягом пацієнтів.

На офіційних сайтах Міської адміністрації, на сайті Запорізької ОДА відсутня інформація про діючі стратегії або програми відновлення психологічного стану населення.

РЕКОМЕНДОВАНІ ЗАХОДИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

Виклики/проблеми	Запропоновані програми та проєкти відповідно до невіршених раніше питань
Надзвичайний рівень серед населення порушень адаптації, розвитку тривожних або депресивних станів, які потребують допомоги спеціалістів різного профілю	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Впровадження Плану заходів з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року [8]: <ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня популяризації психічного здоров'я та профілактики психічних розладів; – використання розумних пристосувань для забезпечення можливості доступу до різних ресурсів у сфері послуг з охорони психічного здоров'я; – посилення соціального та правового захисту осіб із стійкими інтелектуальними та/або психічними розладами, які потребують стороннього догляду; – підвищення рівня надання послуг з охорони психічного здоров'я та забезпечення профілактики психічних розладів у дітей та підлітків; – забезпечення профілактики психічних розладів та запобігання самогубствам та самошкодженням у дорослих. ▶ Використання фахівцями та популяризація Посібника із психічного здоров'я і психосоціальної підтримки на рівні громад в умовах надзвичайної ситуації та переміщення населення MOM [9]. ▶ Проведення серії онлайн-занять, вебінарів тощо з питань поліпшення адаптаційних механізмів, самопомоги з метою стабілізації психологічного стану населення.

- ▶ Започаткування і підтримка пролонгованих відкритих програм комплексної групової психотерапевтичної роботи з питань психоедукації, стабілізації психологічного стану та самопідтримки.

Недостатність інформації про можливості і умови отримання психологічної допомоги

- ▶ Створення платформи-сегрегатора/інтерактивної карти з деталізованою і актуальною інформацією про заклади і установи, в яких можна отримати психологічну допомогу.
- ▶ Забезпечення актуальною інформацією про заклади і установи, в яких можна отримати психологічну допомогу.
- ▶ Широкі інформаційні кампанії серед населення про можливості отримати психологічну допомогу.

Недостатня кількість місцевих закладів, установ, організацій, спеціалістів у Запоріжжі, які могли б надавати психологічну допомогу

- ▶ Залучення до надання психологічної допомоги, до співпраці в спеціалізованих центрах фахівців із числа ВПО або місцевих жителів, які втратили роботу.
- ▶ Залучення спеціалістів з інших регіонів для допомоги онлайн.
- ▶ Організація виїзних тренінгів, шкіл психологічної допомоги, таборів, ретритів для осіб допомагаючих професій, вразливих категорій до інших регіонів.

Потреба фахової спеціалізованої допомоги вразливим цільовим групам населення (ВПО; учасники бойових дій та члени їх родин; ветерани; діти; діти і дорослі з особливими освітніми потребами; люди з інвалідністю; люди похилого віку)

- ▶ Проведення аналізу міжнародного досвіду та використання в роботі фахівців найбільш підходящих міжнародних посібників із надання психологічної допомоги, враховуючи місцеву специфіку.
- ▶ Створення дидактичних матеріалів і курсів підвищення кваліфікації на основі отриманого досвіду фахівців, які постійно знаходяться в контакті з населенням.
- ▶ Систематичний збір та аналіз відгуків щодо практичного досвіду використання дидактичних матеріалів для подальших їх вдосконалень.

Розлади здоров'я дітей і підлітків

- ▶ Впровадження навичок психологічної стійкості на всіх рівнях освіти – від дошкільної до вищої, а також трансформації психологічної служби в системі освіти [10].
- ▶ Надання послуги із психологічної підтримки для дорослих, дітей та підлітків через платформу «СпівДія» [11].
- ▶ Започаткування і підтримка програм/центрів надання психологічної допомоги волонтерам, вчителям, держслужбовцям з метою профілактики синдрому вигорання.

Налагодження роботи з ветеранами:

- забезпечення кожного медичною допомогою (зокрема і психіатричною, психотерапевтичною),
- забезпечення психологічною підтримкою в питаннях адаптації і відновлення соціальних навичок і інтеграції в суспільстві на нових умовах

- ▶ Навчання «помічника ветерана». Використання створеного Мінветеранів мобільного застосунку для підтримки захисників і захисниць, їхніх сімей під час повернення до мирного життя [7].
- ▶ Участь у проєкті Міністерства оборони «Створення системи психологічного відновлення особового складу Збройних сил України RECOVERY», зокрема шляхом створення спеціалізованих центрів.
- ▶ Створення Міністерством внутрішніх справ алгоритму надання психологічної допомоги та психосоціального супроводу.

ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Зменшення забруднення атмосферного повітря

План поетапного зниження викидів агломерації м. Запоріжжя

Розвиток автоматизованої системи контролю та обліку викидів на джерелах забруднення

Виконання екологічних зобов'язань промислових підприємств відповідно до Меморандуму про спільні дії із ЗМП

Поліпшення екологічного стану малих річок та р. Дніпро

Відновлення й підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану водних об'єктів міста

Контроль за якістю і кількістю скинутих у водні об'єкти стічних вод

Берегоукріплення через висадження рослин

Єдина міська система автоматизованого оповіщення населення про забруднення повітря, НМУ, радіаційну небезпеку

Постійний обмін інформацією щодо моніторингу складових довкілля між підприємствами і різними службами та відомствами

Системні просвітницькі кампанії серед населення з різних питань екологічного способу життя

Екологічний моніторинг та інформування населення

Місто Запоріжжя – це велика агломерація України, на території якої розміщено значні джерела промислового забруднення усіх компонент довкілля: атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунтів, природних зон та людського потенціалу.

Державні спостереження [13-16] та незалежні дослідження [17-20] свідчать, що Запоріжжя – одне з міст з найбільшим антропогенним забрудненням. Ця війна вплинула на скорочення виробництва, частково зупинила великі підприємства на території міста, проте, незважаючи на чисельне зменшення фактичного викиду із стаціонарних джерел на території агломерації, Індекс забруднення повітря [21] у місті залишається високим. У порівнянні з іншими містами України [22], повітря агломерації Запоріжжя не відповідає нормативам екологічної безпеки.

Нові виклики в сфері екологічної безпеки

Активні воєнні дії, ворожі обстріли об'єктів критичної інфраструктури та інженерних мереж водогонів, знеструмлення та окупація територій водозаборів – все це нові ризики питного водопостачання для мирного населення у містах України [23].

Руйнування Каховської ГЕС та спустошення водосховища породили багато короткострокових та довгострокових проблем для акваторії Дніпра [24], зокрема:

- ▶ збільшення ризиків господарсько-побутового та сільськогосподарського технічного водопостачання локальних спільнот та громад на півдні агломерації міста Запоріжжя;
- ▶ нестача води (водної біомаси активного мулу та мікроорганізмів) у чаші водосховища спричиняє збільшення забруднення води у залишкових водах каскаду;
- ▶ ризики виділення рухомих форм біогенних елементів – амоній сольовий, нітрити, нітрити, фосфати, сульфідиди;
- ▶ нові площинні зони виділення пилу поблизу агломерації. Найбільш загрозливою є зона «червоних донних відкладень» у дельті річки Суха Московка;
- ▶ більше навантаження на малі річки та залишкові водні об'єкти, що збільшує їх цінність для відновлення екологічного балансу в регіоні.

НАПРЯМКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАДИ М. ЗАПОРІЖЖЯ

Визначимо напрямки та стратегічні цілі забезпечення екологічної безпеки громади міста Запоріжжя відповідно до цілей сталого розвитку світу (див. рис. 14).

Рис. 14. Напрямки та стратегічні цілі забезпечення екологічної безпеки громади міста Запоріжжя відповідно до цілей сталого розвитку світу

Фактори впливу на відновлення екологічної безпеки міста Запоріжжя:

- ▶ Викиди промисловості та енергетики формують якість повітря міста Запоріжжя.
- ▶ Основний фокус управління якістю повітря агломерації має бути зосереджений на джерелах металургії, коксохімічного виробництва та великих спалювальних установках.
- ▶ Транскордонне перенесення викидів із сусідніх промислових зон та агломерацій, а також територій активних бойових дій.
- ▶ Основні заходи мають бути зосереджені для зменшення в першу чергу викидів дрібнодисперсного пилу та летких органічних сполук.
- ▶ Заходи сталого та низьковуглецевого транспорту, альтернативної енергетики та інших зелених дій мають бути допоміжними заходами.
- ▶ План управління якістю повітря має враховувати нові ризики перенесення забруднення із локацій та зони впливу осушеного Каховського водосховища (новітні площі пиловидалення на території бувшого водосховища та його заплав).

ДОВГОСТРОКОВІ ПРОБЛЕМИ, ЯКІ НЕОБХІДНО ВРАХУВАТИ У ПЛАНІ ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАДИ АГЛОМЕРАЦІЇ М. ЗАПОРІЖЖЯ

Нові виклики воєнної доби потребують нового стратегічного плану розвитку територій агломерації міста Запоріжжя, пошуку альтернативних джерел водопостачання на рівні малої громади (локальної спільноти), екологічного моніторингу та дослідження якості вод, а також посиленого захисту малих річок та потенційних нецентралізованих джерел водопостачання (див. рис. 15).

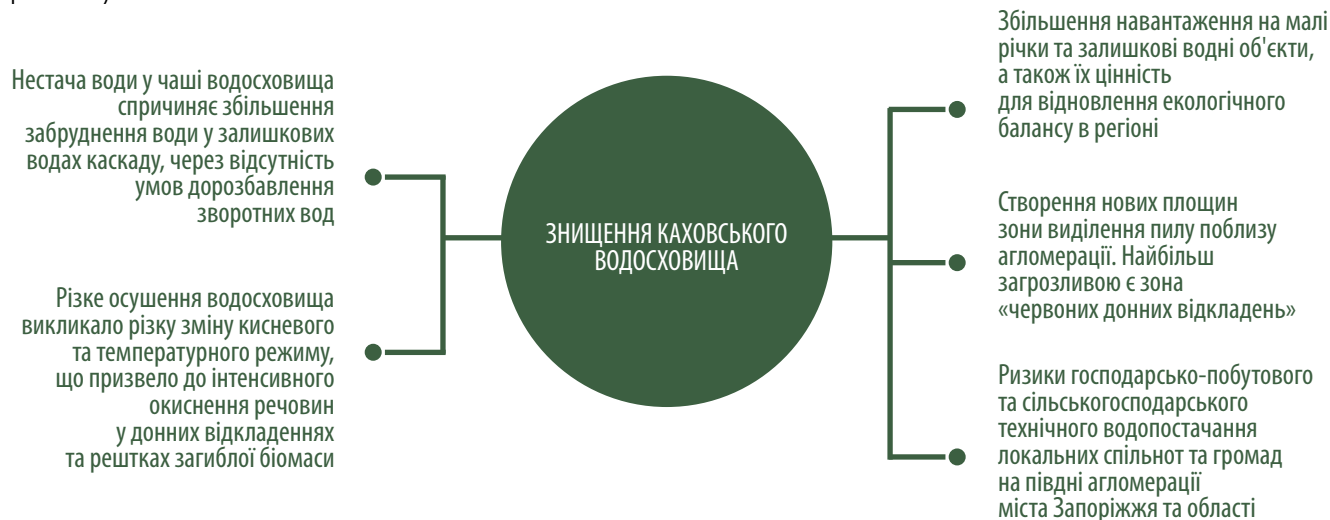

Рис. 15. Довгострокові проблеми, які необхідно врахувати у плані відновлення громади агломерації міста Запоріжжя

РЕКОМЕНОВАНІ ПРОЄКТИ, ПРОГРАМИ ТА ЗАХОДИ

Покращення стану довкілля є основною складовою Стратегії розвитку м. Запоріжжя на період до 2028 року [3]. Відновлення екологічної безпеки міста, що зазнало надмірно негативного впливу під час війни, пов'язано із декількома напрямками діяльності Плану заходів з реалізації Стратегії розвитку міста Запоріжжя до 2028 року на період 2020-2024 роки [25] та Програми економічного і соціального розвитку Запорізької міської територіальної громади на 2024 рік [6].

Визначені цілі сталого розвитку	Визначені заходи відповідно до чинної стратегії розвитку м. Запоріжжя на період до 2028 року	Запропоновані проєкти та програми
Зменшення забруднення атмосферного повітря міста	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Розвиток автоматизованої системи контролю та обліку викидів на джерелах забруднення. ▶ Моніторинг виконання Меморандуму про спільні дії Запорізької міської ради та промислових підприємств у сфері покращення стану довкілля м. Запоріжжя. ▶ Впровадження екологізації та індустріального симбіозу промислових підприємств. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Розроблення та затвердження Плану поетапного зниження викидів агломерації м. Запоріжжя (в умовах війни). ▶ Перегляд Програми моніторингу якості повітря агломерації у стратегії війни та післявоєнної відбудови на 2025-2030 роки. ▶ Запровадження щоквартальної оцінки стану забруднення та якості повітря агломерації м. Запоріжжя.

- ▶ Повторне використання вловленого пилу газоочисток в якості сировини для виробництва продукції підприємств.
- ▶ Обмеження доступу населення до осушених мулових відкладень у дельті р. Суха Московка.

Безпечне водопостачання та водовідведення

- ▶ Зменшення обсягів забору води через впровадження замкнених циклів.
- ▶ Удосконалення технології очищення та знезараження води.
- ▶ Впровадження повторного використання промивних та дренажних вод.
- ▶ Встановлення додаткових систем (фільтрів) для очищення води у місцях водоспоживання.
- ▶ Скорочення енергоспоживання в процесі водопостачання та водовідведення.
- ▶ Скорочення площі полів фільтрації (зокрема на о. Хортиця).
- ▶ Реконструкція центральних каналізаційних очисних споруд (ЦОС-1, ЦОС-2).
- ▶ Запровадження постійної інформаційної кампанії щодо економного та раціонального споживання водних ресурсів населення (зменшення навантаження на очисні споруди).
- ▶ Проведення оцінки стану та ефективності роботи очисних споруд центральної станції аерації м. Запоріжжя.
- ▶ Створення єдиної мапи нецентралізованих пунктів водопостачання (альтернативних джерел водопостачання) у надзвичайних умовах.

Поліпшення екологічного стану малих річок та р. Дніпро

- ▶ Організація контролю за якістю і кількістю скинутих у водні об'єкти стічних вод по випускам дощової каналізації міста.
- ▶ Розробка заходів з оздоровлення екологічного стану р. Дніпро в межах міста.
- ▶ Відновлення й підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану водних об'єктів міста.
- ▶ Впровадження громадського моніторингу стану водоохоронних зон та захисних смуг.
- ▶ Впровадження громадського моніторингу стану та якості вод малих річок (струмків та водотоків) в межах агломерації м. Запоріжжя.
- ▶ Картування малих річок та водотоків (струмків, джерел тощо) на території агломерації міста Запоріжжя, винесення водоохоронних зон малих річок міста у натуру.

Екологічний моніторинг та інформування

- ▶ Організація та розбудова відкритої системи моніторингу стану довкілля, зокрема, атмосферного повітря, вод, ґрунтів.
- ▶ Організація механізму обміну інформацією щодо моніторингу складових довкілля між службами автоматизованої системи обліку й контролю основних забруднюючих речовин на території міста усіх відомств.
- ▶ Впровадження системи інформування населення про стан довкілля.
- ▶ Запровадження єдиної міської системи автоматизованого оповіщення населення про забруднення повітря, НМУ, радіаційну небезпеку та інші результати екологічного моніторингу (у кооперації із відомими та вже діючими чат-ботами).
- ▶ Встановлення п'яти постів автоматизованого ідентифікативного радіаційного моніторингу повітря.

Системне впровадження проєкологічних технологій у бізнесі

- ▶ Заміна обладнання та впровадження екологічно чистих технологій на підприємствах-забруднювачах.
- ▶ Впровадження сучасних технологій при виробництві тепла комунальними підприємствами міста.
- ▶ Розвиток екопослуг.
- ▶ Формування та розвиток кластерів енергоефективності.
- ▶ Створення умов для екологічної сертифікації продукції у співпраці з Запорізьким науково-виробничим центром стандартизації, метрології та сертифікації.
- ▶ Створення єдиної мапи низькопотенційних (холодних та гарячих) організованих джерел викидів закладів громадського харчування та сфери обслуговування.
- ▶ Аналіз та перевірка виконання суб'єктами господарювання III групи вимог ЗУ «Про охорону атмосферного повітря...» у частині декларування викидів та сплати екологічного податку за викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря.

Системна комунікація «влада – громадськість»

- ▶ Розширення комунікації через місцеві ЗМІ та Центри громадських комунікацій.
- ▶ Впровадження механізмів залучення громадськості до прийняття управлінських рішень.
- ▶ Системне екологічне інформування мешканців міста.
- ▶ Моніторинг використання екологічного податку.
- ▶ Створення умов проведення загальноміських громадських обговорень.
- ▶ Створення окремого розділу «Довкілля» на веб-сайті міської ради.
- ▶ Заходи щодо пропаганди охорони навколишнього природного середовища.
- ▶ Запровадження єдиної міської системи автоматизованого оповіщення населення про забруднення повітря, НМУ, радіаційну небезпеку та інші результати екологічного моніторингу (у кооперації із відомими та вже діючими чат-ботами).

Поширення соціально значущої інформації

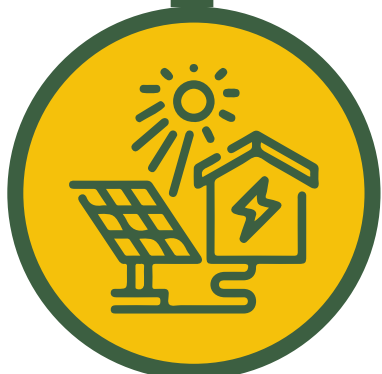
- ▶ Проведення системної роз'яснювальної кампанії серед населення про необхідність роздільного сортування сміття.
- ▶ Впровадження програм інформування з питань енергозбереження.
- ▶ Інформування з питань громадської участі в управлінні містом.
- ▶ Впровадження програм інформування населення з питань радіаційної безпеки.
- ▶ Щоденне інформування населення про стан та якість атмосферного повітря.

Відкрите місто: електронні ресурси для містян та система підтримки їх використання

- ▶ Розробка електронної карти повноважень підрозділів міської ради.
- ▶ Розбудова онлайн кабінетів громадянина Запоріжжя.
- ▶ Запровадження єдиної міської системи автоматизованого оповіщення населення про забруднення повітря, НМУ, радіаційну небезпеку та інші результати екологічного моніторингу (у кооперації із відомими та вже діючими чат-ботами).

Загальні рекомендації органам місцевого самоврядування до подальших дій

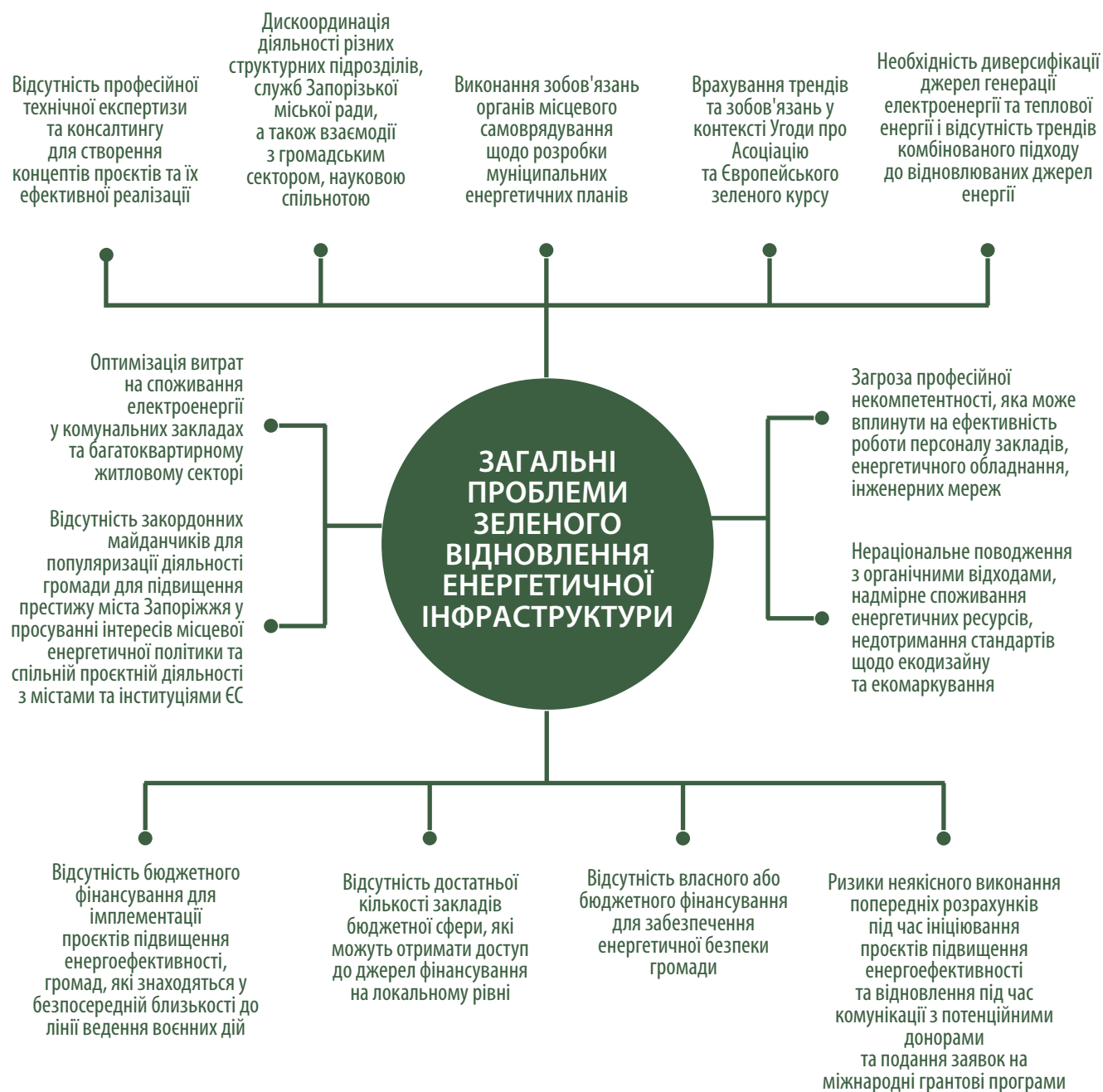
1. Провести комплексний перегляд та оновлення Плану дій Стратегії розвитку м. Запоріжжя на період до 2028 року з урахуванням нових викликів воєнної доби та прогнозованого періоду повоєнної відбудови громади міста Запоріжжя та Запорізької області.
2. Провести публічне обговорення запропонованих змін за результатами консультацій із зацікавленою громадськістю, експертним середовищем та інституціями громадянського суспільства міста Запоріжжя.
3. Створити новий дорадчий орган з оновлення Плану дій та розробки нової стратегії адаптації та відновлення міста Запоріжжя у форматі громадської науково-технічної ради.
4. Оновити міські природоохоронні програми та програми розвитку та утримання житлово-комунального господарства м. Запоріжжя на 2023-2025 роки [26], Програму розвитку інфраструктури та комплексного благоустрою міста Запоріжжя на 2023-2025 роки [27], Програму відновлення інфраструктури території приватного сектора міста Запоріжжя на 2018-2020 роки [28], Програму комплексного озеленення м. Запоріжжя на 2019-2029 роки «Зелене місто» [29], Міську цільову програму розвитку цивільного захисту населення і території міста Запоріжжя, попередження виникнення надзвичайних ситуацій та забезпечення техногенної безпеки на 2022-2026 роки [30].

ЗЕЛЕНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Відновлення енергетичної інфраструктури м. Запоріжжя має відбуватися з урахуванням викликів, спричинених збройною агресією росії проти України, міських стратегічних документів громади та діючого енергетичного законодавства України, а також нормативної бази Європейського Союзу щодо потреби адаптації до зміни клімату та цілей декарбонізації (див. рис. 16).

ЗАХОДИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ М. ЗАПОРІЖЖЯ

Сформуємо заходи для забезпечення стійкості та післявоєнного зеленого відновлення енергетичної інфраструктури м. Запоріжжя (з урахуванням потреби адаптації до різних надзвичайних ситуацій та цілей декарбонізації).

Рис. 16. Загальні проблеми зеленого відновлення енергетичної інфраструктури м. Запоріжжя

Виклики для стійкості та відновлення енергетичної інфраструктури м. Запоріжжя

Заходи для зеленого відновлення енергетичної інфраструктури м. Запоріжжя

Відсутність професійної технічної експертизи та консалтингу для створення концептів проєктів та їх ефективної реалізації

- ▶ Співпраця з The National Renewable Energy Laboratory (NREL) – Національна лабораторія відновлюваної енергії – це національна лабораторія Міністерства енергетики США, Управління з енергоефективності та відновлюваних джерел енергії, якою керує Alliance for Sustainable Energy LLC.

Дискоординація діяльності різних структурних підрозділів, служб Запорізької міської ради, а також взаємодії з громадським сектором, науковою спільнотою. Слабка комунікація між представниками міжсекторального партнерства громади

- ▶ Створення робочої групи з питань декарбонізації та зеленого енергетичного переходу при міському голові, як позаштатного консультативного органу із залученням представників міжсекторального партнерства громади.

Врахування трендів та зобов'язань у контексті Угоди про Асоціацію та Європейського зеленого курсу

- ▶ Адаптація 10-крокового плану прискорення теплового переходу м. Запоріжжя до документів енергетичного стратегічного планування громади.

Необхідність диверсифікації джерел генерації електроенергії та теплової енергії. Відсутність трендів комбінованого підходу до відновлюваних джерел енергії

- ▶ Виконання актуального розрахунку сонячного, вітрового та біопаливного потенціалу Запорізької міської громади та громад Запорізької області.

Загроза втрати персоналу і професійної некомпетентності, яка може вплинути на ефективність роботи енергетичного обладнання, інженерних мереж

- ▶ Проведення циклу навчальних тренінгів з фасіліті менеджменту для енергоменеджерів комунальних закладів – відповідальних осіб за енергозбереження на рівні установ, районів громади, самостійних підпорядкованих підрозділів Запорізької міської ради.

Нераціональне поводження з органічними відходами, надмірне споживання енергетичних ресурсів, недотримання стандартів щодо екодизайну та екомаркування

- ▶ Організація та проведення комунікаційних заходів з містами-побратимами м. Запоріжжя з Європейського Союзу.
- ▶ Використання наявного досвіду у сфері впровадження проєктів локальної циркулярної економіки.
- ▶ Розробка положення про організацію та здійснення закупівель «сталого харчування» для шкільних їдалень Запорізької міської ТГ як пілотного проєкту Запорізької області у напрямку руху до запровадження місцевої циркулярної економіки.

Ризики неякісного виконання попередніх розрахунків під час ініціювання проєктів підвищення енергоефективності та відновлення під час комунікації з потенційними донорами та подання заявок на міжнародні грантові програми

- ▶ Обов'язкова наявність техніко-економічного обґрунтування (ТЕО).

Проблема наявності власного або бюджетного фінансування для забезпечення енергетичної безпеки громади, відсутність універсального типового технічного рішення для забезпечення мінімального доступу мешканців громади до енергетики у разі блекаутів та аварійних відключень від мережевого постачання електроенергії

- ▶ Перегляд та удосконалення міської програми компенсації «Генератори Перемоги» з метою включення в перелік обладнання сонячних панелей, інверторів, акумуляторних емностей та автономних джерел живлення.
- ▶ Залучення експертів для аналізу та надання рекомендацій щодо обрання типових технічних та технологічних рішень у придбанні автономних та резервних систем енергозабезпечення для ОСББ, комунальних закладів та бюджетних організацій.

Необхідний комбінований та максимально системний підхід до залучення фінансування проєктів та диверсифікації джерел отримання та перерозподілу коштів на реалізацію проєктів комунального сектору громади та полегшення доступу закладів бюджетної сфери до джерел фінансування на локальному рівні

- ▶ Запуск револьверного фонду для бюджетного сектору громади на основі аналізу успішних практик відповідних фондів для житлового сектору в Україні.

Ризики наявності бюджетного фінансування для імплементації проєктів підвищення енергоефективності, зменшення спектру інструментів позабюджетного фінансування для громад, які знаходяться у безпосередній близькості до лінії ведення воєнних дій

- ▶ Меморандум з Регіональним офісом міжнародного співробітництва Запорізької області.
- ▶ Проведення консультацій з Асоціацією енергосервісних компаній України щодо намірів учасників ринку енергосервісу ініціювати відповідні проєкти у громадах Запорізької області та за яких умов.

Необхідність мати потужний закордонний майданчик для популяризації діяльності громади для того, щоб мати покращений доступ до комунікації з європейськими організаціями; підвищити престиж м. Запоріжжя у просуванні інтересів місцевої енергетичної політики та спільній проєктній діяльності з містами та інституціями ЄС

- ▶ Ініціація вступу Запорізької міської громади в Асоціацію органів місцевого самоврядування Європейського Союзу у сфері енергетики – Energy Cities.
- ▶ Ініціація вступу Запорізької міської громади в Європейський альянс міст і регіонів за реконструкцію України (The European Alliance of Cities and Regions for the Reconstruction of Ukraine) у якості асоційованого партнера.

Оптимізація витрат на споживання електроенергії у комунальних закладах та багатоквартирному житловому секторі

- ▶ Скористатись розширенням державної програми безкоштовної заміни ламп розжарювання на LED лампи (медичні заклади, школи, заклади культури, заклади соціального захисту населення і спеціалізовані служби підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, заклади фізичної культури і спорту, суб'єкти надання послуг з управління багатоквартирним будинком або об'єднаннями співвласників багатоквартирного будинку).

ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА

Створення
логістичних хабів

Формування
партнерств,
кластерів

Збільшення
товарних запасів

**Розробка альтернативних
логістичних маршрутів
для транспортування
товарів, використання
різних видів транспорту**

**Підвищення
інвестиційної
привабливості
регіону**

Програми
підтримки і пільг
для підприємців,
які працюють у
регіоні або інвестують
у регіон

Активна промоція області
як привабливого місця
для інвестицій (спільний
логотип, успішні історії,
доступні ресурси,
низький рівень корупції)

Створення
індустріального
парку

Управління
попитом на енергію

Використання
ВДЕ

Енергоефективні
технології та процеси,
модернізація
обладнання,
впровадження систем
управління енергією

**Зменшення
витрат на
енергоресурси**

**Турбота
про персонал**

Плани безпеки
та готовності
до надзвичайних
ситуацій

Інвестиції в
навчання та
професійний
розвиток
співробітників

Доступ
до професійної
психологічної
підтримки

Під час повномасштабної війни порушення бізнесових зв'язків, логістичних потоків і відсутність традиційного попиту спричинили сповільнення виробництва чи повну зупинку багатьох підприємств. Поступово значна частина бізнесів на охоплених бойовими діями та окупованих територіях країни перейшла у стан часткового замороження, скорочення виробництва, перепрофілювання чи релокації. Національна економіка та економіка Запорізького регіону почала суттєво втрачати свої можливості не лише через фізичне знищення виробничих об'єктів та зруйновану інфраструктуру, а й через сповільнення чи призупинення економічної активності, розірвання ланцюгів створення доданої вартості тощо.

Суттєвою є проблема з людськими ресурсами. Значні міграційні потоки з півдня та східної частини країни на західну, а також і за кордон розширили спектр невизначеності для бізнесу. Загострюється стабільність бізнесу з причини значного психологічного тиску на персонал.

Визначимо проблеми відновлення економічної стабільності та розвитку підприємництва (див. рис. 17).

Рис. 17. Проблеми відновлення економічної стабільності та розвитку підприємництва

Розвиток нових ринків

Онлайн-торгівля та цифрові послуги

Інновації та розвиток нових продуктивних ліній

ЗАХОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ РЕГІОНУ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Малі та середні підприємства (МСП) є основою економіки Європи. Вони представляють 99% усіх бізнесів в ЄС. У них зайнято близько 100 мільйонів людей, на них припадає більше половини ВВП Європи, і вони відіграють ключову роль у створенні доданої вартості в кожному секторі економіки. Малі та середні підприємства пропонують інноваційні рішення таких проблем як: зміна клімату, ефективність використання ресурсів та соціальна згуртованість, і допомагають поширювати ці інновації в регіонах Європи. Тому вони займають центральне місце в подвійному переході ЄС до стійкої та цифрової економіки та мають важливе значення для конкурентоспроможності та процвітання Європи, індустріальних екосистем, економічного та технологічного суверенітету, а також стійкості до зовнішніх потрясінь [169].

Тож саме МСП має бути основою стійкості та економічного відновлення Запоріжжя. Реалізація політики розвитку підприємництва сприятиме зміцненню його потенціалу і зростанню його ролі в економіці Запорізького регіону. Розвиток малого і середнього підприємництва дозволить підвищити його соціальну значимість шляхом створення нових робочих місць, збільшення рівня працевлаштування незайнятого населення, наповнення місцевого бюджету, насичення товарних ринків високоякісною вітчизняною продукцією.

Об'єднання ММСП у кластерні екосистеми дозволить отримувати синергетичний ефект за рахунок концентрації знань, економії часу для оцінки перспектив розвитку експорту товарів і послуг, використання спільних ресурсів для розвитку експортних контрактів, розширення доступу до міжнародних кластерних об'єднань і їх учасників тощо. Саме цей напрямок сьогодні дасть можливість швидше відновлювати українські регіони та сприятиме виходу на міжнародний ринок через пропозиції власної інноваційної та конкурентної продукції та послуг.

Визначені проблеми підприємців регіону

Заходи відновлення економічної стабільності та розвитку підприємництва

Проблеми з транспортуванням та логістикою

- ▶ Розробка альтернативних логістичних маршрутів (пошук нових шляхів для транспортування товарів, використання різних видів транспорту).
- ▶ Створення логістичних хабів (організація центрів зберігання запасів у безпечних локаціях для управління запасами та забезпечення гнучкості при перериванні торгівельних маршрутів).
- ▶ Цифрова інтеграція та відстеження (впровадження сучасних технологій для відстеження вантажів, оптимізації маршрутів та управління логістичними операціями в режимі реального часу).
- ▶ Співробітництво та об'єднання ресурсів (формування консорціумів або партнерств між підприємствами для спільного використання логістичних ресурсів).

- ▶ Ризик-менеджмент (оцінка ризиків, пов'язаних з перервами в ланцюгах поставок, розробка стратегій для їх мінімізації).
- ▶ Збільшення запасів (збільшення товарних запасів для забезпечення продовження бізнесу при тимчасових перериваннях у поставках).

Зниження інвестиційної привабливості регіону

- ▶ Фінансові стимули (розробка спеціальних програм, які б надавали певні пільги, субсидії або інші фінансові стимули для підприємців, які працюють у регіоні або інвестують у регіон).
- ▶ Прозорість та комунікація (забезпечення відкритості та прозорості в процедурах та інвестиційних проєктах для збільшення довіри інвесторів).
- ▶ Промоція та інвестиційний маркетинг (активна промоція області як привабливого місця для інвестицій, включаючи спільний логотип, успішні історії, доступні ресурси, низький рівень корупції тощо).
- ▶ Розвиток інфраструктури (транспорт, енергетика, телекомунікації).
- ▶ Підготовка земельної ділянки, розробка концепції та започаткування створення індустріального парку.
- ▶ Підготовка кваліфікованих кадрів (надання підтримки освітнім програмам, які готують спеціалістів в сферах, що є важливими для інвесторів).
- ▶ Міжнародне партнерство (розвиток міжнародних партнерських відносин для залучення іноземних інвестицій, спільних проєктів, міжнародної технічної допомоги).

Втрата ринків збуту

- ▶ Диверсифікація ринків (пошук нових ринків збуту в інших регіонах або країнах, які можуть бути менш вразливими до воєнних дій).
- ▶ Цифрова трансформація (розвиток електронної комерції для продажу продуктів або послуг за кордон, використання цифрових маркетингових стратегій для досягнення міжнародної аудиторії).
- ▶ Створення міжнародних партнерств (розвиток партнерських відносин з компаніями в інших країнах для входження на нові ринки та забезпечення міжнародного дистриб'юторства).
- ▶ Участь у міжнародних ярмарках та виставках (незважаючи на воєнний стан, активна участь у міжнародних торгових місіях, ярмарках та виставках може забезпечити доступ до нових клієнтів та ринків).
- ▶ Адаптація продукту (модифікація продуктів таким чином, щоб вони відповідали стандартам, вимогам та вподобанням нових ринків).

Зростання витрат на енерго-ресурси

- ▶ Підвищення енергоефективності (інвестування в енергоефективні технології та процеси, модернізація обладнання, впровадження систем управління енергією, використання енергоефективного освітлення та ін.).
- ▶ Використання альтернативної енергії (розгляд можливості використання відновлюваних джерел енергії для часткової заміни традиційних енергоресурсів).
- ▶ Аудит енергоспоживання (виявлення та усунення витоків енергії або неефективних процесів у виробництві).
- ▶ Групові закупівлі енергії (співпраця з іншими підприємствами для організації групових закупівель енергії, що може допомогти знизити вартість).
- ▶ Управління попиту на енергію (впровадження систем управління попитом на енергію, таких як пікове вирівнювання навантаження, автоматизоване відключення непотрібних систем, тощо).
- ▶ Інформаційні кампанії та навчання персоналу (організація тренінгів для працівників щодо енергозбереження та впровадження культури енергоефективності).

Підвищення ризиків безпеки

- ▶ Розробка плану безпеки та готовності до надзвичайних ситуацій (в тому числі з діями щодо евакуації бізнесу).
- ▶ Фізична безпека об'єктів (зміцнення фізичної безпеки об'єктів шляхом встановлення систем відеоспостереження, охоронних алармів, протипожежних систем, захисних бар'єрів та інших засобів безпеки).
- ▶ Кібербезпека (забезпечення захисту важливої інформації та інформаційних систем від зламу та несанкціонованого доступу).
- ▶ Тренування персоналу (проведення тренінгів для персоналу з питань безпеки, надзвичайних ситуацій та першої медичної допомоги для забезпечення правильної реакції на потенційні загрози).
- ▶ Комунікаційні канали з владою (встановлення чітких ліній зв'язку з місцевими та національними органами управління надзвичайними ситуаціями для отримання актуальної інформації та підтримки).

Міграція та втрата робочої сили

- ▶ Забезпечення конкурентних зарплат та пакетів компенсацій (надання привабливих умов праці для зменшення міграції працівників, які шукають кращих можливостей за кордоном або в інших регіонах).
- ▶ Флексибільність робочого часу та умов праці (розробка та впровадження гнучких графіків роботи, можливостей дистанційної роботи або сумісництва, що може допомогти утримати працівників).
- ▶ Програми навчання та розвитку (інвестиції в навчання та професійний розвиток співробітників для підвищення лояльності і задоволеності роботою).
- ▶ Створення безпечного робочого середовища (забезпечення фізичної безпеки на робочому місці є критично важливим для збереження робочої сили під час воєнних дій).
- ▶ Програми залучення спільноти (взаємодія з місцевою спільнотою та розробка програм соціальної відповідальності підприємств для покращення репутації компанії серед існуючих та потенційних співробітників).
- ▶ Підтримка сімей працівників (впровадження програм, які забезпечують догляд за дітьми, освітні можливості або фінансову підтримку сім'ям працівників).
- ▶ Розробка та реалізація проектів інфраструктурної розбудови та зон відпочинку.
- ▶ Партнерство з закладами освіти (організація стажувань та участі в навчальних програмах для забезпечення постійного притоку кваліфікованих фахівців).

Психологічний тиск

- ▶ Забезпечення доступу до професійної психологічної підтримки (організація консультацій з психологами або психотерапевтами для підприємців, що допоможе їм краще впоратися зі стресом та навчить методикам саморегуляції).
- ▶ Формування груп підтримки (створення мереж груп підтримки серед підприємців для обговорення спільних викликів та обміну стратегіями як впоратися з тиском і стресом).
- ▶ Тренінги з управління стресом та часом (проведення семінарів та тренінгів, спрямованих на розвиток вмінь управління стресом, ефективного планування, прийняття рішень під тиском та інших ключових навичок, необхідних для підтримання психічного здоров'я).
- ▶ Посилення комунікацій зі співробітниками та стейкхолдерами (відкритість та чесність у комунікаціях можуть зменшити невизначеність та стрес, а також зміцнити довіру та моральний дух всередині колективу).
- ▶ Участь у мережах корпоративної соціальної відповідальності (активність у сферах, що позитивно впливають на суспільство, для допомоги підприємцям відновити віру в себе та своє призначення, зменшуючи психологічний тиск).
- ▶ Забезпечення регулярних перерв та відпусток (необхідність у регулярних перервах для відновлення сил та ментального здоров'я).
- ▶ Саморозвиток та освіта (надання можливостей для навчання новому та розвитку особистої компетентності, що може слугувати хорошим способом відволікання від негативних думок та підвищення власної цінності).

Зміни в законодавстві та регулюванні

- ▶ Інформаційна підтримка (створення оперативних центрів або онлайн-платформ для постійного інформування підприємців про зміни в законодавстві та регулюванні, забезпечення пояснень щодо того, як ці зміни впливають на їх діяльність, та надання рекомендацій щодо належних дій).
- ▶ Юридичні консультації (надання доступу до безкоштовних або субсидованих юридичних консультацій для підприємців, щоб вони могли отримати кваліфіковану допомогу щодо адаптації їх бізнесу до нових умов).
- ▶ Семінари та тренінги (організація навчальних курсів, семінарів та вебінарів, щоб підприємці могли зрозуміти нові законодавчі реалії та навчитися ефективно в них функціонувати).
- ▶ Підтримка зі сторони асоціацій підприємців (представлення інтересів підприємців перед урядовими структурами та для впливу на формування бізнес-орієнтованого законодавства).
- ▶ Гнучкість у вимогах (заохочення державних органів до надання більш гнучких умов для підприємств, таких як продовження термінів подачі звітності, платежів, тощо).
- ▶ Робочі групи та круглі столи (створення робочих груп для обговорення викликів та розробки стратегій вирішення проблем, які виникають через зміни в законодавстві).

Зниження попиту на продукцію та послуги

- ▶ Адаптація асортименту продукції/послуг (пріоритет виробництву товарів першої необхідності, медичних товарів, надання послуг, що відповідають потребам населення в умовах воєнного стану).
- ▶ Гнучке ціноутворення (розробка гнучких цінових стратегій, знижок та акцій, які можуть стимулювати попит).

- ▶ Розвиток онлайн-торгівлі та цифрових послуг.
- ▶ Таргетовані маркетингові кампанії (організація кампаній, що фокусуються на специфіці поточного стану, підкреслюючи значення продукції чи послуг для споживачів у воєнний час).
- ▶ Розвиток нових ринків (експансія на нові ринки, які менш вразливі до впливу воєнного стану, адаптація продуктів/послуг до вимог нових ринків).
- ▶ Співпраця та партнерства (формування партнерств з іншими компаніями для забезпечення спільних пропозицій, пакетів, економії на ресурсах та поділу ринкових каналів).
- ▶ Інновації та розвиток продуктових ліній (створення нових продуктів або послуг, які можуть задовольнити змінені потреби споживачів в умовах кризи).
- ▶ Соціальна відповідальність та залученість спільноти (здійснення ініціатив соціальної відповідальності для підтримки місцевої спільноти з метою підвищення лояльності клієнтів та стимулювання попиту).

ВІДНОВЛЕННЯ У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ

Створення кластеру культурно-креативних індустрій

Програми та стипендії для підтримки молодих талантів у галузі культури

Програми підтримки та розвитку культурної критики/журналістики, квотування етеру радіо та ТБ

Розвиток професійної освіти та підготовки менеджерів культури

Створення та презентація локального культурного продукту

Розробка проєктів зі збереження спадщини та творчості загублених митців

Програма «Амбасадор Запоріжжя»

Залучення локальних виробників

Організація культурних форумів і семінарів

Розробка стратегії відновлення та консервації культурної спадщини

Створення адаптованих культурних програм для ВПО

Підтримка та створення платформ для культурної критики, аналітики та дискусій

Визначимо загальні проблеми післявоєнного відновлення у культурній сфері (див. рис. 18).

Рис. 18 Загальні проблеми післявоєнного відновлення у культурній сфері

РЕКОМЕНДОВАНІ ЗАХОДИ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ У КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ

Розробити нові програми спрямованні на культурне відновлення міста Запоріжжя (Програма заохочення повернення фахівців культурного менеджменту, митців та ін.).

Переглянути підхід та ставлення до культурного сектору міста. Сформувані економічну програму створення та розвитку кластеру культурно креативних індустрій міста Запоріжжя.

Невирішені проблеми	Завдання та заходи для вирішення проблем післявоєнного відновлення у культурній сфері
<p>Розвиток професійної освіти та підготовки менеджерів культури для ефективного управління та розвитку культурних проєктів</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Фінансування державного замовлення. ▶ Програми підвищення кваліфікацій. Акредитація навчальних програм. ▶ Запровадження нових спеціальностей у навчальних закладах, зокрема вищої освіти. ▶ Організація курсів та майстер-класів для навчання менеджерів культури, а також інших фахівців у галузі культурних індустрій. ▶ Встановлення партнерських відносин з університетами для розробки актуальних програм підготовки менеджерів культури (код 023 та 028).

Створення меморіальних програм та стипендій для підтримки молодих талантів у галузі культури

- ▶ Надання грантів для митців та культурних ініціатив для створення нових творів мистецтва.
- ▶ Розробка проєктів зі збереження спадщини та творчості загиблих митців.
- ▶ Забезпечення можливостей митців для розвитку їхнього таланту та креативності.

Розробка програми підтримки та розвитку культурної критики/журналістики, квотування етеру радіо та телебачення під створення та презентацію локального культурного продукту

- ▶ Створення локального культурного фонду для фінансування та розвитку місцевих культурних проєктів.
- ▶ Впровадження механізмів сприяння фінансуванню культурних проєктів з місцевого бюджету.
- ▶ Презентація культурних продуктів митців Запорізької області на національному та міжнародному рівнях.
- ▶ Організація участі митців у національних та міжнародних культурних заходах та виставках.
- ▶ Розробка центрів, які будуть виступати платформами для презентації культурних продуктів митців.
- ▶ Сприяння просуванню творів мистецтва через Інтернет.
- ▶ Організація обмінів та співпраці з іншими країнами для презентації культурних досягнень Запоріжжя, розвиток і підтримка програми «Амбасадор Запоріжжя».
- ▶ Надання грантів та стипендій для митців та культурних ініціатив, що працюють над інноваційними проєктами.
- ▶ Створення простору для співпраці та творчості, де митці можуть обмінюватися ідеями та співпрацювати над новаторськими проєктами.

Розробка та впровадження ефективних економічних стратегій для підтримки культурно-креативних індустрій та стимулювання їх розвитку

- ▶ Створення кластеру культурно-креативних індустрій для спільного розвитку та збільшення ефективності.
- ▶ Залучення локальних виробників.
- ▶ Розвиток туристичних програм та їх просування на основі культурних подій і пам'яток, а також елементів нематеріальної культурної спадщини.

Запровадження системи моніторингу та збору даних для забезпечення доступу до інформації про ринок культурно-креативних індустрій

- ▶ Запровадження створення змістовних аналітичних матеріалів для сфери ККІ.
- ▶ Розробка плану співпраці з обласним державним статистичним управлінням.
- ▶ Розробка інструментів для вимірювання впливу культурних індустрій на економіку та суспільство.
- ▶ Взаємодія з науковими організаціями для проведення досліджень у галузі культурних індустрій.
- ▶ Співпраця з обласним державним статистичним управлінням.

Підтримка та створення платформ для культурної критики, аналітики та дискусій, які сприяють розвитку культурної сфери

- ▶ Підтримка видань, які спеціалізуються на культурній критиці та аналізі.
- ▶ Організація культурних форумів і семінарів: проведення заходів для обговорення та аналізу культурних питань.
- ▶ Квотування етеру радіо та телебачення під створення та презентацію локального культурного продукту.
- ▶ Розробка програми підтримки та розвитку культурної критики/журналістики.

Розвиток механізмів співпраці та комунікації між ключовими гравцями/стейкхолдерами у галузі культури для забезпечення координації та спільної роботи на користь розвитку культурної сфери

- ▶ Регулярні зустрічі та обговорення між обласним та місцевими владами, бізнесом, незалежними діячами культури для забезпечення спільної стратегії та координації.
- ▶ Створення спільних програм і продуктів.
- ▶ Лобіювання інтересів на національному та міжнародному рівнях.

Відновлення та захист залишків культурних об'єктів. Розробка стратегії відновлення та консервації культурної спадщини

- ▶ Відновлення культурних об'єктів:
- ▶ Проведення докладного аудиту та оцінки збитків, завданих культурним об'єктам, для розробки плану відновлення.
- ▶ Пошук підтримки від міжнародних організацій, які спеціалізуються на відновленні культурної спадщини.

Створення центрального архіву і віртуального музею для збереження історії та культурної спадщини міста

- ▶ Збирання та відновлення архівів та колекцій для збереження історичної та культурної спадщини.
- ▶ Створення нових музеїв та експозицій для публічного огляду і вивчення.

Розробка програм грантів для культурних організацій та проєктів. Співпраця з приватним сектором для спонсорської підтримки культурних ініціатив

- ▶ Пошук інвесторів та створення інвестиційних проєктів для відновлення культурних об'єктів та проєктів.
- ▶ Розробка грантових програм для підтримки проєктів відновлення та розвитку культурної сфери.

Забезпечення психологічної підтримки, відновлення та терапії для громадян (митців/культурних діячів), які пережили травму війни

- ▶ Надання психологічної підтримки та консультацій для громадян, які пережили воєнний конфлікт.
- ▶ Організація культурних заходів, які сприяють відновленню психологічного стану.

Створення адаптованих культурних програм для переселенців, біженців, внутрішньо переміщених осіб та залучення міжнародних донорів для фінансування проєктів, спрямованих на підтримку гуманітарних груп

- ▶ Робота з міжнародними гуманітарними організаціями для забезпечення гуманітарної допомоги.

ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ З УРАХУВАННЯМ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ТА ДОСТУПНОСТІ

Створення мапи об'єктів, доступних для відвідування особами з інвалідністю та іншими маломобільними групами

Міська програма фінансування забезпечення доступності об'єктів соціальної освітньої, медичної, культурної та дорожньо-транспортної інфраструктури

Робота з власниками житлових, торговельних, бізнес-об'єктів щодо забезпечення актуальних норм доступності

Інформаційна кампанія про важливість та необхідність доступності для кожного

Моніторинг і контроль доступності при відбудові зруйнованої інфраструктури

Навчання, сертифікація для фахівців сфери архітектури і будівництва

Контроль доступності громадського транспорту і навчання водіїв

Комітети доступності при місцевих органах виконавчої влади

Своєчасне та належне реагування органів державної влади і органів місцевого самоврядування на звернення громадян щодо забезпечення доступності об'єктів фізичного оточення

Veteran Hub – мережа підтримки для воїнів та їхніх близьких

Залучення ОСББ, ЖСК до створення безперешкодного життєвого середовища

Поширення poradників, альбомів із створення безбар'єрних рішень

Уже сьогодні під час війни реконструкція, ремонт та будівництво інфраструктурних об'єктів вимагає заходів із забезпечення інклюзивності та доступності інфраструктури. Під час війни збільшилася кількість людей, які зіштовхуються з проблемами через відсутність доступної інфраструктури, тепер це не лише люди вразливих категорій, але і військові та ВПО. За даними Мінсоцполітики України, в Запорізькій області на грудень 2023 року зареєстровано більше ніж 40 тисяч людей з інвалідністю, які отримують допомогу. За даними Департаменту соціального захисту населення ЗОДА, в Запорізькій області перебуває 10,3 тис. ВПО з інвалідністю (на 01.12.2023).

Забезпечення інклюзивності та доступності інфраструктури потребують [32-37]:

Рис. 19. Загальні проблеми післявоєнного відновлення інфраструктури

- ▶ люди з постійними чи тимчасовими функціональними порушеннями (фізичними, когнітивними), зокрема поранені, ветерани;
- ▶ люди з інвалідністю, а також з розладами аутистичного спектра, з частковою або повною втратою слуху, з порушенням опорно-рухового апарату, особи, що мають протези кінцівок, люди з частковою або повною втратою зору тощо;
- ▶ люди літнього віку;
- ▶ люди/жінки з дитячими візками та особи, які доглядають за дітьми;
- ▶ велосипедисти;
- ▶ вагітні жінки;
- ▶ люди з нестандартними розмірами тіла.

Визначимо загальні проблеми післявоєнного відновлення інфраструктури з урахуванням інклюзивності та доступності (див. рис. 19).

РЕКОМЕНДОВАНІ ЗАХОДИ

Проблеми післявоєнного відновлення інфраструктури	Заходи для забезпечення інклюзивності та доступності інфраструктури
<p>Переважає більшість існуючих будівель та інфраструктури побудовані при діючих на той час нормах, що не відповідають принципам універсального дизайну, а їх власники не мають зобов'язань щодо приведення цих об'єктів до актуальних норм доступності</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Взаємодія з Обласним комітетом доступності осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до об'єктів соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури. ▶ Поширення інформації, залучення та проведення комунікаційних спільних заходів із зацікавленими сторонами, а саме: представниками органів влади, цільової аудиторії, ОГС та ЗМІ. ▶ Створення переліку об'єктів, доступних для відвідування особами з інвалідністю та іншими маломобільними групами населення. ▶ Міська програма фінансування забезпечення доступності об'єктів соціальної, освітньої, медичної, культурної та дорожньо-транспортної інфраструктури. ▶ Залучення ОСББ, ЖСК до створення безперешкодного життєвого середовища. ▶ Популяризація вже створеного: <ul style="list-style-type: none"> – «Довідник безбар'єрності», розроблений в рамках програми «Без бар'єрів» [38]. Розміщена на онлайн-майданчику інформація постійно актуалізується відповідно до сьогоднішніх реалій та викликів. – Освітній серіал «Держава без бар'єрів» [39]. – Ініціатива Доступно.UA [40]. – Veteran Hub – мережа підтримки для воїнів та їхніх близьких [41].
<p>Відсутність дієвої системи моніторингу і контролю у сфері доступності, зокрема при відбудові зруйнованої інфраструктури</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Збір і поширення достовірної інформації про доступність об'єктів фізичного оточення, а також встановлення вимог до публічних закладів щодо інформування про наявні умови доступності їх будівель і приміщень. ▶ Аналіз ефективності діяльності «комітетів доступності» як консультативно-дорадчих органів при місцевих органах виконавчої влади. ▶ Забезпечення обов'язкового залучення громадськості до процесу прийняття рішень у частині створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення та із сталої мобільності на місцях.

- ▶ Забезпечення своєчасного та належного реагування органів державної влади і органів місцевого самоврядування на звернення громадян щодо забезпечення доступності об'єктів фізичного оточення.
- ▶ Міжвідомчі робочі групи, до складу яких входять представники центральних та місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, установ та організацій, Уповноважений ВРУ з прав людини, народні депутати України, представники громадських об'єднань, наукових установ та міжнародних організацій в Україні.
- ▶ Робота з власниками житлових, торговельних, бізнес-об'єктів щодо забезпечення актуальних норм доступності.

Відсутність системи сертифікації фахівців з підтвердження навичок з питань доступності

- ▶ Обмін досвідом з міжнародними партнерами для створення системи сертифікації.
- ▶ Розробка і впровадження системи сертифікації з підтвердження знань та навичок у галузі доступності для фахівців сфери архітектури і будівництва.
- ▶ Розробка і впровадження системи добровільної та безоплатної сертифікації представників громадськості (онлайн).

Нормативні документи по доступності не завжди співвідносяться один з одним і мають розходження в рішеннях [45, 47]

- ▶ Приведення підзаконних нормативно-правових актів та рішень місцевих органів влади у сфері громадського транспорту у відповідність із законодавством.
- ▶ Взаємодія з Обласним комітетом доступності осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до об'єктів соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури.

Відсутність узагальненого джерела, що зрозуміло пояснює та ілюструє типові рішення з доступності

Використання вже створеного:

- ▶ «Альбом безбар'єрних рішень» (з урахуванням воєнного стану), розроблений у рамках програми «Без бар'єрів» [42].
- ▶ Порадник щодо створення доступного середовища для осіб з інвалідністю та інших мало мобільних груп населення [43].

Переважає кількість людей схильється до думки, що інклюзивну відбудову треба починати після війни, зараз відбудовувати необхідно лише об'єкти критичної інфраструктури та зруйноване житло

- ▶ Поширення інформації про важливість та необхідність вже зараз створювати простір, доступний для кожного.
- ▶ Проведення комунікаційних спільних заходів із зацікавленими сторонами, а саме: представниками органів влади, цільової аудиторії, ОГС та ЗМІ.

Відсутність розуміння поняття інклюзії та інклюзивності, низький рівень культури усвідомлення сутності і важливості створення безбар'єрного простору [46]

Використання вже створеного:

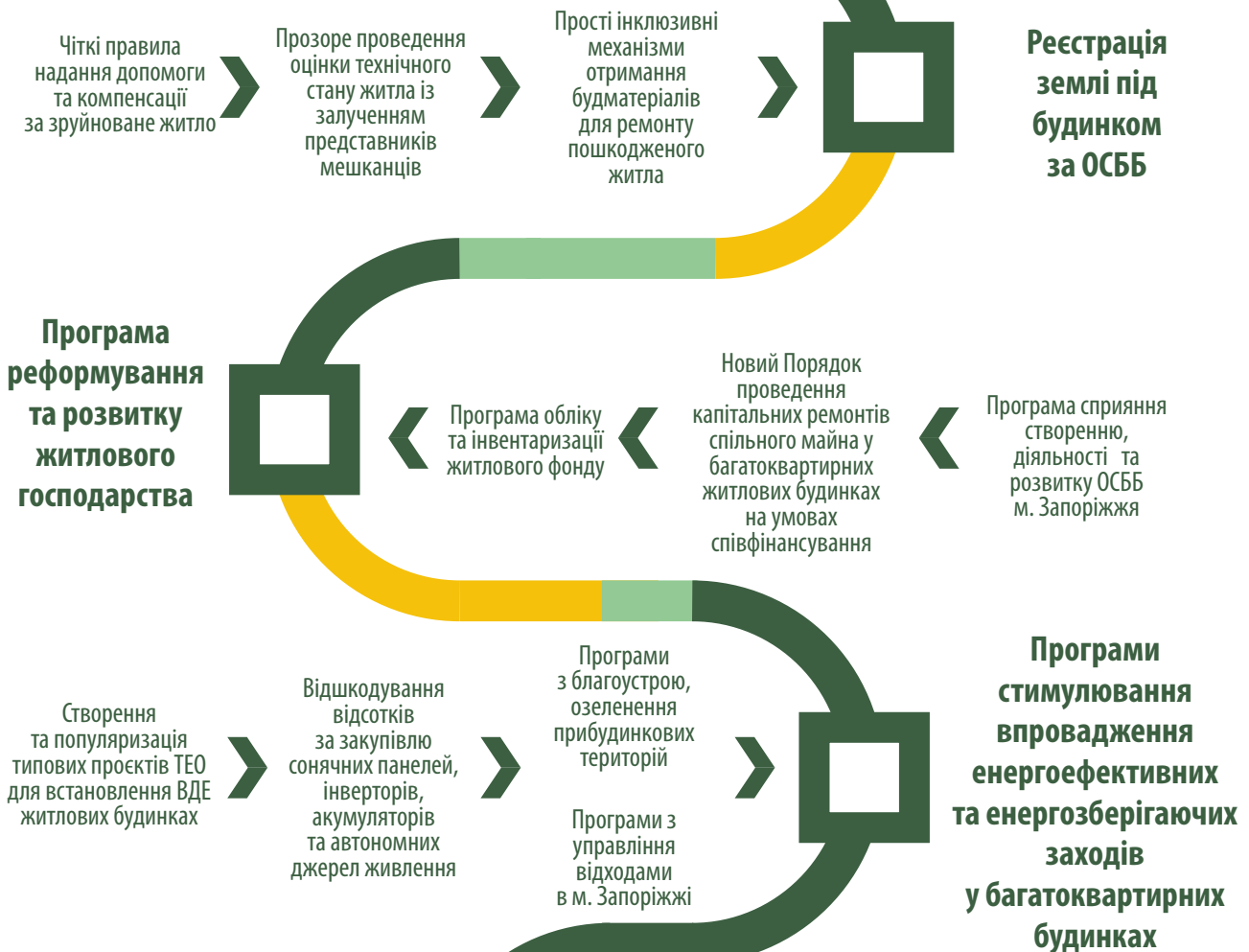
- ▶ «Довідник безбар'єрності», розроблений в рамках програми «Без бар'єрів».

Розміщена на онлайн-майданчику інформація постійно актуалізується відповідно до сьогоденних реалій та викликів.

- ▶ Освітній курс «Безбар'єрна грамотність», який можна безоплатно подивитися на порталі Дія. Цифрова освіта: ознайомлює з основними принципами безбар'єрності на прикладі повсякденних життєвих ситуацій [44].
- ▶ Освітній серіал «Держава без бар'єрів».
- ▶ Ініціатива Доступно.UA

ВІДНОВЛЕННЯ І МОДЕРНІЗАЦІЯ ЖИТЛОВОГО СЕКТОРУ

Загальний житловий фонд м. Запоріжжя становить 4391 багатоквартирний житловий будинок і є другим за енергоємністю сектором після промисловості, споживаючи 20-25% паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) міста. 70% споживання ПЕР у житлових будинках припадає на опалення.

Більша частина (52%) будинків побудована в період 1950-1970 роки за часів Радянського Союзу і має знос більше 50% та характеризуються значними втратами тепла через огорожувальні конструкції. За даними енергоаудитів, питоме споживання ПЕР на опалення у житлових будівлях Запоріжжя становить 140-180 кВт·год/м² в рік, що значно більше за європейські норми та норми ДБН.

Невідповідність технічного стану житлового господарства сучасним вимогам щодо комфортного проживання, енергозбереження та енергоефективності в житловому фонді, сучасним вимогам щодо інклюзивності та доступності має бути врахована органами місцевого самоврядування при розробці програм відновлення громади.

Внаслідок російської агресії та ведення активних бойових дій ракетних обстрілів зазнали і об'єкти житлового фонду, через що мешканці втрачають житло у зв'язку з його руйнуванням або пошкодженням. Станом на 29 листопада 2023 р. частково зруйновано 13 багатоквартирних будинків та 14 будинків приватного сектору. Крім того, значних пошкоджень зазнали 533 багатоквартирних будинки та 575 домоволодінь приватного сектору.

Визначимо загальні проблеми житлового сектору м. Запоріжжя (див. рис. 20).

Рис. 20. Загальні проблеми житлового сектору м. Запоріжжя

РЕКОМЕНДОВАНІ ЗАХОДИ З МОДЕРНІЗАЦІЇ ЖИТЛОВОГО СЕКТОРУ

Виклики/проблеми

Запропоновані спільнотою ОСББ заходи

Проблемою є вимога щодо державної реєстрації припинення права власності на знищене житло як умови одержання компенсації на його відновлення.

Надмірні обмеження на використання компенсації, у тому числі заборона на продаж придбаного за компенсацію житла

- ▶ Зняти прив'язку компенсації за зруйноване житло до державної реєстрації припинення права власності на нього.
- ▶ Запровадити процедуру реєстрації землі за співвласниками багатоквартирного будинку. Для початку, законом визнати, що ділянка під «плямою забудови» є спільною власністю співвласників.
- ▶ Зняти обмеження на використання компенсації. Якщо держава надає компенсації в обмін на права вимоги до російської федерації, то не повинна диктувати, як людині використати свою компенсацію.
- ▶ Визначити чіткі правила надання допомоги, що потребує підготовки пакету взаємопов'язаних змін до законів і підзаконних актів.

Відсутність партисипативності у процесах відбудови зруйнованого та пошкодженого обстрілами житла

- ▶ Прозоре проведення оцінки технічного стану житла із залученням представників мешканців.
- ▶ Надання можливості мешканцям постраждалого будинку отримати житловий сертифікат чи грошову компенсацію замість очікування ремонту житла.
- ▶ Популяризація державних програм «єВідновлення».
- ▶ Будівництво орендного житла для власників зруйнованих будинків.
- ▶ Створення і популяризація простих і інклюзивних механізмів для отримання будівельних матеріалів для ремонту пошкодженого житла.

Застарілий технічно житловий фонд, який не відповідає сучасним нормам щодо комфортного проживання та енергозбереження, доступності та інклюзивності

- ▶ Розробка нової Програми реформування та розвитку житлового господарства м.Запоріжжя.
- ▶ Розробка Програми обліку та інвентаризації житлового фонду м.Запоріжжя.
- ▶ Розробка нового Порядку проведення капітальних ремонтів спільного майна у багатоквартирних житлових будинках м.Запоріжжя на умовах співфінансування.
- ▶ Розробка Програми з капітального ремонту та модернізації ліфтового господарства.

Відсутність підтримки діяльності та низький рівень залучення громадян до вирішення проблем у житловій сфері

- ▶ Розробка Програми сприяння створенню, діяльності та розвитку ОСББ м.Запоріжжя.
- ▶ Внесення змін до Програми підтримки діяльності органів самоорганізації населення міста Запоріжжя (ОСН).

Низька енергоефективність у багатоквартирному житловому фонді, що призводить до високих втрат тепла та електроенергії і викидів парникових газів при спалюванні ПЕР, а також до підвищення тарифів та заборгованості населення

- ▶ Закриття Програми відшкодування відсоткових ставок за залученими в кредитно-фінансових установах кредитами («Теплі кредити»), що надаються ОСББ та ЖБК на реалізацію енергозберігаючих та енергоефективних проектів у житлово-комунальному господарстві на 2021-2025 роки.
- ▶ Внесення змін до Програми відшкодування відсоткових ставок за залученими в кредитно-фінансових установах кредитами, що надаються об'єднанням співвласників багатоквартирних будинків на реалізацію проектів за «Програмою підтримки енергомодернізації багатоквартирних будинків «Енергодім» Фонду енергоефективності на 2020-2024 роки.
- ▶ Внесення змін до Програми часткового відшкодування вартості енергозберігаючих заходів, впроваджених ОСББ м.Запоріжжя по пакету А «Легкий» на 2023-2024 рр.
- ▶ Розробка єдиної Програми підтримки ОСББ м.Запоріжжя щодо участі в програмі «ЕНЕРГОДИМ» Фонду енергоефективності.
- ▶ Розробка Програми стимулювання впровадження енергоефективних та енергозберігаючих заходів в багатоквартирних будинках.

- ▶ Створення Фонду модернізації та розвитку житлового господарства (револьверний фонд).

Висока залежність від централізованих джерел енергії

- ▶ Внести зміни в Програму часткового відшкодування вартості незалежних джерел електричної енергії (ВДЕ), які придбані об'єднаннями співвласників багатоквартирних будинків, житлово-будівельними кооперативами та управителями багатоквартирних житлових будинків міста Запоріжжя на 2022-2023 роки з метою включення в перелік обладнання сонячних панелей, інверторів, акумуляторних ємностей та автономних джерел живлення.
- ▶ Створення та популяризація типових проєктів ТЕО для встановлення ВДЕ житлових будинках. Розробка програми підтримки впровадження ВДЕ в житловому фонді м.Запоріжжя.www

Відсутність сучасного планування прибудинкових територій як інклюзивних громадських просторів

- ▶ Розробка Порядку оформлення земельної ділянки прибудинкової території багатоквартирного будинку в постійне користування.
- ▶ Розробка Програми з благоустрою прибудинкових територій, в т.ч. запровадження громадського контролю в сфері благоустрою.
- ▶ Популяризація Коду міста, контроль за його дотриманням.
- ▶ Відновлення фінансування проєктів Громадського бюджету для партисипативної участі мешканців у облаштуванні міського простору.

Неврахування процесів зміни клімату, потреби адаптації при реконструкції будинків та придомових територій та проведенні благоустрою

- ▶ Популяризація та провадження природоорієнтованих рішень (вертикальне озеленення, живі загорожі, перголи, природні ділянки без скошування, дощові садки, екопарковки).
- ▶ Просвітницька робота щодо ролі дерев у місті, правил догляду та обрізання дерев і кущів.
- ▶ Впровадження та популяризація через РДА практик сталого озеленення прибудинкових територій.
- ▶ Співпраця ОСББ/ЖБК із ГО, закладами освіти із тем екологічної та кліматичної просвіти.

Застаріла система управління відходами, відсутність сортування

- ▶ Розробка Програми з управління відходами в м.Запоріжжі.
- ▶ Впровадження сортування та вивезення відсортованих відходів на рівні міста.
- ▶ Впровадження на рівні міста збирання та переробки органічних відходів, зокрема харчових та рослинних.
- ▶ Створення міських пунктів збирання небезпечних, будівельних, великогабаритних відходів.
- ▶ Інформаційні кампанії для населення щодо поводження з відходами.
- ▶ Залучення Муніципальної варти до контролю поводження з відходами із правом накладання адміністративних штрафів.

Відсутність стійких комунікацій між ОСББ/ЖБК та ОМС та громадськістю, науковцями, іншими регіонами України та міжнародними партнерами в сфері житлового господарства

- ▶ Створення робочої групи з питань розвитку житлового господарства при профільному заступнику міського голови, як позаштатного консультативного органу із залученням представників міжсекторального партнерства громади.
- ▶ Відновлення роботи Ради ОСББ при виконкомі Запорізької міської ради.
- ▶ Розробка Програми співпраці із КП «Інститут розвитку міста» та закладами вищої освіти щодо підготовки проєктів на отримання грантових коштів для ОСББ/ЖБК та профільних комунальних підприємств житлового господарства.
- ▶ Організація і проведення I Форуму ОСББ південно-східного регіону (території, які постраждали від окупації та бойових дій).
- ▶ Організація та проведення комунікаційних заходів з питань розвитку житлового господарства та обміну досвідом з містами-побратимами м.Запоріжжя з Європейського Союзу.

ІНТЕГРАЦІЯ ВПО В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

Широкі інформування з актуальних питань для ВПО

Дорожні карти щодо отримання допомоги та пільг

Впровадження соціального замовлення

Оновлення списків людей, які потребують догляду

Введення «патронату», мобільних громад, співпраця з ГО, БО

Придбання соціального таксі

Залучення ВПО до спільних проєктів, громадських ініціатив

Простори для чоловіків ВПО, в тому числі похилого віку

Розширення переліку освітніх програм та програм розвитку навичок для ВПО

Розширення існуючих державних програм із створення нових робочих місць

Сприяння відкриттю та відновленню власної справи ВПО

Пільгова оренда в житлових приміщеннях комунальної власності, новобудовах

Повномасштабне вторгнення призвело до вимушеного переселення великої кількості людей до Запорізької області з місць бойових дій та тимчасово окупованих територій. Згідно з даними Департаменту соціального захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації, станом на 01.12.2023 в Запорізькій області перебуває 233 тис. ВПО.

Замість ставитися до них як до навантаження на соціальну систему, варто сприймати ВПО як ресурс робочої сили та людський капітал і переорієнтувати надання допомоги ВПО на довгострокове повноцінне їх залучення до життя приймаючих громад, інтеграцію. При цьому варто спиратися на гендерно-інклюзивний, людиноцентричний підхід, із максимально можливим залученням самих ВПО як на етапі пошуку оптимальних рішень, так і їх впровадження.

Механізм інтеграції ВПО в приймаючу громаду:

- ▶ оцінка проблем і можливостей для приймаючих громад через внутрішнє переміщення;
- ▶ визначення перешкод ефективного залучення ВПО до життя громади;
- ▶ систематизація першочергових умов і можливостей розв'язання проблем ВПО;
- ▶ розробка і запровадження стимулів включення ВПО в життя громади;
- ▶ формування заходів сприяння інтеграції ВПО (економічних, організаційно-управлінських, нормативно-правових, соціально-психологічних та інформаційних).

При цьому варто зважати на те, що інтеграція ВПО має базуватися на реально визначених потребах як за кількісними, так і за якісними критеріями.

Потреби ВПО, виявлені під час фокус-груп:

- ▶ забезпечення кращих умов для життя, зайнятість;
- ▶ поінформованість щодо своїх прав і можливостей, пільг;
- ▶ соціальний захист, доступ до освіти, медичного обслуговування;
- ▶ соціально-психологічна реабілітація та моральна підтримка;
- ▶ можливості розкрити свій потенціал, бути корисними;
- ▶ побудова соціальних зв'язків, відновлення соціальної активності;
- ▶ відновлення бізнесу.

При цьому за кожною з цих узагальнених потреб стоять свої особливості в залежності від додаткової категорії вразливості громадян.

Зважаючи на досвід інших країн, які мають досвід приймання як внутрішньо переміщених осіб, так і біженців, зокрема Грузії, Боснії та Герцеговини, а також адаптації Польщі та країн Балтії, **кроками до інтеграції ВПО є:**

- ▶ мотивування до роботи;
- ▶ забезпечення місцями у дитячих садках і школах;
- ▶ доступність охорони здоров'я;
- ▶ вирішення питання з геттоізацією (розселення з місць компактного проживання);
- ▶ залучення до громадської активності.

В контексті Запорізької області можна визначити такі перешкоди до інтеграції ВПО та запропонувати наступні шляхи вирішення проблемних питань, які можуть втілюватися на рівні громад із залученням як бюджетного, так і позабюджетного (міжнародні фонди, донорські організації) фінансування (див. рис. 21).

Рис. 21. Проблеми на шляху ефективного залучення ВПО до життя приймаючої громади

ЗАХОДИ ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЇ ВПО ДО ЖИТТЯ ПРИЙМАЮЧОЇ ГРОМАДИ

Проблеми на шляху ефективного залучення ВПО до життя приймаючої громади

Проблеми з інформуванням

- ▶ Виключення ВПО з «офіційного інформаційного поля»: жодних звернень.

Кроки до інтеграції ВПО до життя приймаючої громади

- ▶ Інформування з використанням доступних для людей з різними вразливостями каналів комунікації (радіо, оголошення в ЦНАП, лікарнях, приміщеннях рад та старостатів тощо) про можливу підтримку, з актуальних питань для ВПО.

- ▶ Обмеженість каналів інформування (поза інформаційним полем залишаються люди, які не мають смартфонів через матеріальний стан або вік, з порушенням зору).
- ▶ Обмеженість доступної інформації про наявні права та можливості для ВПО.
- ▶ Поширення інформації з урахуванням різних вразливостей (друкований, електронний, аудіо формати) ВПО про соціальну допомогу: пільги за різними сферами життєдіяльності для ВПО, в тому числі для цивільних, що перебували у полоні.
- ▶ Надання дорожніх карт щодо отримання допомоги та пільг. Інформація щодо виплат, у тому числі від міжнародних організацій, має розміщуватися на офіційних сторінках.
- ▶ Надання інформації про отримання соціальних послуг, наприклад про можливість транспортування людей з обмеженою мобільністю, догляд за людиною з інвалідністю.

Надання соціальних послуг

- ▶ Дефіцит ресурсів (в т.ч. людських) не дозволяє вирішити проблеми забезпечення ВПО соціальними послугами в повному обсязі.
- ▶ Переміщення до Запорізької області одиноких людей похилого віку, які потребують підтримки.
- ▶ Відсутність можливостей щодо транспортування людей з обмеженою мобільністю до лікарень (соціальне таксі) в переважній більшості громад.
- ▶ Відсутність мотивації ВПО до інтеграції у громаду у зв'язку з надією на повернення до рідних міст, пов'язане з психологічною адаптацією.
- ▶ Зростання всіх видів сімейного насильства.
- ▶ Низький рівень підготовленості «мобільних бригад».
- ▶ Відсутність налагодженого транспортного сполучення між населеними пунктами громад для доступу до соціальних послуг ВПО, проживаючих у віддалених від центру громади пунктах.
- ▶ Впровадження соціального замовлення.
- ▶ Списки людей, які потребують догляду, мають оновлюватися (евакуйовані поодинокі, які потребують догляду, можливо, доглядачі не виїхали / переїхали) також ті, хто стояв на обліку (перевірити списки за кожною громадою).
- ▶ Введення «патронату», співпраця з громадськими організаціями, благодійними фондами з питань допомоги людям похилого віку.
- ▶ Залучення людей похилого віку до громадського життя (інформування про можливості долучитися, бути корисними, організація зустрічей для спілкування).
- ▶ Включення в програму соціального захисту громад Запорізької області придбання соціального таксі.
- ▶ Зміна інформаційної політики на реалістичну, з поясненням та акцентуванням на тривалих термінах при звільненні тимчасово окупованих територій та відходом російських військ від лінії розмежування.
- ▶ Інформування про мінну небезпеку.
- ▶ Поширення інформації про психологічну допомогу та працюючі «гарячі лінії», яку надають ГО та соцслужби, для людей різних категорій вразливості із застосуванням відповідних засобів та способів (офлайн, телефоном і онлайн-форматів).
- ▶ Залучення ВПО до спільних проєктів. Участь ВПО в «управлінні» місць компактного проживання, визначення потреб ВПО, залучення до громадських робіт.
- ▶ Залучення до діяльності локальних громадських організацій чи волонтерських рухів. Поширення інформації на офіційних сайтах, інтернет-сторінках, в ЦНАПах, друкованих оголошеннях про можливості долучення як волонтерів, працівників, а не тільки як відвідувачів/ок заходів.
- ▶ Створити простори для чоловіків ВПО, в тому числі похилого віку.
- ▶ Систематичне поширення інформації в тому числі в офіційних джерелах інформації про види насильства, протидію, відповідальність, телефони «гарячих ліній».
- ▶ Розробка алгоритмів дій «мобільних бригад», підвищення кваліфікації працівників «мобільних бригад» при роботі з постраждалими і кривдником, а також свідками.
- ▶ Налагодити транспортне сполучення між населеними пунктами громад для доступу до соціальних послуг ВПО, проживаючих у віддалених від центру громади пунктах через надання податкових пільг перевізникам сільської місцевості, часткове забезпечення пальним тощо.

Проблеми безробіття і створення нових робочих місць у громадах

- ▶ Працевлаштування людей, які не мають досвіду роботи – домогосподарки.
- ▶ Працевлаштування працівників сільського господарства, які переїхали до міста.
- ▶ Розширення переліку освітніх програм та програм розвитку навичок для ВПО, запропонованого Комплексною Програмою підтримки ВПО на 2023-2024 рр. Запорізької обласної військової адміністрації, врахувавши професії, які можуть у короткий термін опанувати жінки. Доступ до короткострокової професійної підготовки має бути пріоритетом.
- ▶ Розширення існуючих державних програм із створення нових робочих місць щодо навчання та стажування для заміщення вільних посад (молодші спеціалісти, помічники) в тих самих соціальних службах та інших, де існує кадрова проблема.
- ▶ Широке інформування про вакансії.
- ▶ Інформування роботодавців про програми підтримки при працевлаштуванні ВПО.
- ▶ Проведення інформаційної діяльності щодо дискримінації за ознакою місця проживання.
- ▶ Створення дитячих просторів денного перебування.
- ▶ Надання в короткострокову оренду земельних ділянок для ведення сільськогосподарської діяльності для забезпечення родини.

Відсутність умов для відновлення та започаткування власної справи/бізнесу

- ▶ Невизначеність законодавчих положень щодо надання преференцій ВПО для активізації підприємницької активності.
- ▶ Нестача фінансових ресурсів, низькі можливості отримання кредиту на розвиток бізнесу.
- ▶ Нерозуміння місцевого контексту ведення бізнесу, відсутність партнерів.
- ▶ Відсутність ініціативи сприяння на місцевому рівні розвитку підприємницької діяльності ВПО.
- ▶ Сприяння відкриттю та відновленню власної справи ВПО.
- ▶ Місцеві програми щодо пільгових умов започаткування бізнесу під час війни з прописаними певними умовами, наприклад, щодо кількості найманих працівників, зайняття вільних затребуваних ніш у наданні послуг або забезпеченні товарами.
- ▶ Активізація соціальних підприємств.
- ▶ Співфінансування за місцевими програмами.
- ▶ Поширення інформації про грантові можливості для започаткування та відновлення бізнесу.
- ▶ Створення проектних офісів, у яких допомагатимуть у тому числі оформлювати грантові заявки на започаткування та відновлення бізнесу.
- ▶ Поширення аналітики щодо незайнятих, але затребуваних сфер бізнесу. Організація заходів для налагодження контактів та взаємодії місцевого бізнесу з ВПО, які мають намір відновити або започаткувати власний бізнес.
- ▶ Заходи з розвитку малого та мікро-бізнесу як для місцевих, так і для ВПО з максимальним поширенням інформації та залученням як офіційно зареєстрованих безробітних серед ВПО, так і тих, хто не перебуває на обліку в Службі зайнятості з метою як ознайомлення з можливостями працевлаштування / пошуку працівників, так і промоції товарів та послуг, які надаються на території громади / області.
- ▶ Надання в оренду приміщень на пільгових умовах як для місцевого, так і для бізнесу ВПО, які закривають «вільні» ніші.
- ▶ Посилення інформування про грантові програми з підтримки підприємницької діяльності ВПО, популяризація позитивних кейсів для формування довіри до механізму.

Проблеми забезпечення ВПО житлом

- ▶ Невизначеність законодавчих положень щодо надання преференцій ВПО для активізації підприємницької активності.
- ▶ Нестача фінансових
- ▶ Надання допомоги у вигляді будівельних матеріалів для ремонту та допомога в облаштуванні будинків. Можливе впровадження через програми підтримки ВПО та із залученням донорських коштів.
- ▶ Впровадження технологій швидкого будівництва житла (котеджних містечок та ін.), в тому числі у малозаселених селах.
- ▶ Спорудження нових будинків, де певний відсоток житла буде передано в довгострокову оренду ВПО без права викупу (по суті комунальне житло).

Проблеми забезпечення ВПО житлом

- ресурсів, низькі можливості отримання кредиту на розвиток бізнесу.
- ▶ Нерозуміння місцевого контексту ведення бізнесу, відсутність партнерів.
 - ▶ Відсутність ініціативи сприяння на місцевому рівні розвитку підприємницької діяльності ВПО.
- ▶ Пільгова оренда в житлових приміщеннях комунальної власності, з правом придбати житло за доступною ціною.
 - ▶ Провести інвентаризацію «від умерлої спадщини», житла без господаря з подальшим переведенням у комунальну власність.
 - ▶ Розвиток системи доступного іпотечного кредитування для забезпечення житлом ВПО (у першу чергу тих, які мають намір залишитися у приймаючій громаді), зокрема розробка довгострокових регіональних програм з цільового кредитування, у тому числі іпотечного будівництва або придбання житла для ВПО спільно з державними банківськими установами та із залученням міжнародної гуманітарної допомоги.
 - ▶ Забезпечення цільового виділення земельних ділянок для ВПО згідно з планами розвитку громад і територій для будівництва постійного житла з урахуванням потреб ВПО.
 - ▶ Визначення в громадах будівель комунальної власності для переобладнання їх під соціальне житло.
 - ▶ Переглянути поняття «службове житло» в бік «комунального майна» для тривалого проживання.
 - ▶ Викуплення у банків житлових приміщень за невиплаченими кредитами для поповнення фонду комунальної власності. Або банки та СК самі здають у довгострокову оренду.

Фінансова неспроможність лікування та придбання ліків при хронічних захворюваннях та вікових хворобах

- ▶ Передбачити програми фінансової / медичної допомоги для вразливих категорій населення.
- ▶ Покращити інформування про можливості для ВПО щодо медичного обслуговування, лікування, наявних пільг доступними для різних вразливих категорій населення способами.

Обмеження доступу до освіти через відсутність електронних засобів для здобуття онлайн

- ▶ Визначення сімей (багатодітні, малозабезпечені), у яких є потреба в електронних засобах для навчання.

Проблема з відновленням соціального статусу, соціальної активності, соціальної взаємодії

- ▶ Інтеграційні заходи для взаємодії як культурного спрямування, так і у формуванні життєдіяльності громади.
- ▶ Створення діалогових майданчиків.
- ▶ Створення хабів для взаємодії ВПО та місцевих. Запровадження форматів з підтримки ініціатив ВПО.
- ▶ Залучення ВПО до громадських організацій та ініціювання створення ВПО власних організацій громадянського суспільства.

АДАПТАЦІЯ ДО ЗМІНИ КЛІМАТУ ПІД ЧАС ВІДНОВЛЕННЯ

Аудит об'єктів критичної інфраструктури

Утримання опадів через відновлення трав'яного покриву

Розвиток міського електротранспорту

Зелені технології під час реконструкції старих та будівництва нових об'єктів

Зупинки із затіненням

Формування мережі Зелених коридорів

Інформаційна кампанія з протидії інвазійним видам

Виконання Програми ревіталізації малих річок та інших водойм

Облаштування «міських луків»

Відновлення прибережних захисних лісосмуг

Зменшення площі штучних водонепроникних поверхонь

Висадження дерев, бережна обрізка

При розробці та реалізації заходів з відновлення необхідно акцентувати на збереженні наявного природного капіталу, що може бути базою для нарощування людського капіталу, який зазнав радикальних змін за період повномасштабного вторгнення росії. Однією з пріоритетних задач міста є створення умов для повернення мешканців, що були змушені покинути свої домівки та для осілості тих, хто був змушений приїхати до Запоріжжя. Міська рада має створювати для них комфортні умови для проживання з мінімальним впливом негативних погодних явищ та кліматичних загроз.

Рекомендації орієнтовані на короткостроковий період – до 10 років.

РЕКОМЕНДОВАНІ ЗАХОДИ ВРАХУВАННЯ ЗМІНИ КЛІМАТУ ПІД ЧАС ВІДНОВЛЕННЯ

Виклики для адаптації до зміни клімату (згруповано за інфраструктурними секторами)

Заходи з адаптації до зміни клімату [4]

Критична інфраструктура

- ▶ Зниження ефективності функціонування внаслідок настання несприятливих погодних явищ та/або наслідків зміни клімату, зокрема, підтоплення та екстремальних сніжно-льодових явищ
- ▶ Впровадження системи моніторингу стану об'єктів критичної інфраструктури.
- ▶ Аудит об'єктів критичної інфраструктури з оцінкою стану об'єкту, забезпеченості функціональності: наявності аварійного водо- та електропостачання, тепла/охолодження, зв'язку.
- ▶ Приведення об'єктів критичної інфраструктури до стану їх повної функціональності.
- ▶ Вжиття превентивних заходів (наприклад, покриття спеціальними матеріалами (полімерами) відкритих дротів для зменшення вірогідності намерзання льоду під час частих переходів температури повітря через нуль градусів.
- ▶ Планування нової інфраструктури Запоріжжя має включати в себе створення об'єктів критичної інфраструктури із врахуванням оцінки вразливості до зміни клімату та відповідно до вимог повної функціональності таких об'єктів.

Побудоване середовище/ зелене планування/ містобудування (соціальна інфраструктура)

- ▶ Зростання потреб у соціальному житлі для вразливих верств населення, з урахуванням внутрішньо переміщених осіб.
- ▶ Інтеграція природоорієнтованих підходів до врегулювання мікроклімату та охолодження міського простору до усіх проєктів планування нової житлової та громадської забудови.
- ▶ Руйнування та пошкодження об'єктів інфраструктури.
- ▶ Впровадження та розробка рекомендацій щодо використання зелених технологій під час реконструкції старих та будівництва нових об'єктів побудованого середовища як обов'язкових елементів: вертикального озеленення, озеленення фасадів і дахів, використання природної вентиляції простору, використання матеріалів, у тому числі оздоблення фасадів та фарб (світлого кольору).
- ▶ Зростання потреб у модернізації наявного житлового фонду внаслідок його старіння та низької енерго-ефективності.
- ▶ Розробка та впровадження комплексного плану утримання опадів на території міста за рахунок збереження та відновлення трав'яного покриву на відкритих просторах для утримання дощової води (використання водопроникних матеріалів на автостоянках, хідниках, майданчиках).
- ▶ Велика площа водонепроникного покриття поверхонь.
- ▶ Розвиток міського електротранспорту: оновлення транспортного парку, включно із закупівлею електробусів, реконструкція та розширення трамвайної мережі та тролейбусних маршрутів.

- ▶ Облаштування зупинок громадського транспорту із затіненням та накриттям від опадів.
- ▶ Реалізація заходів, запланованих у Концепції розвитку велоінфраструктури міста Запоріжжя.
- ▶ Формування мережі Зелених коридорів для поєднання окремих районів із центральною частиною міста та для переміщень у межах мікрорайонів пішоходів, велосипедистів та користувачів легких та низькошвидкісних персональних електричних транспортних засобів з перебуванням у затіненому просторі.

Побудоване середовище/ зелене планування/ містобудування (соціальна інфраструктура)

- ▶ Зростання потреб у соціальному житлі для вразливих верств населення, з урахуванням внутрішньо переміщених осіб.
- ▶ Руйнування та пошкодження об'єктів інфраструктури.
- ▶ Зростання потреб у модернізації наявного житлового фонду внаслідок його старіння та низької енергоефективності.
- ▶ Велика площа водонепроникного покриття поверхонь.
- ▶ Інтеграція природоорієнтованих підходів до врегулювання мікроклімату та охолодження міського простору до усіх проєктів планування нової житлової та громадської забудови.
- ▶ Впровадження та розробка рекомендацій щодо використання зелених технологій під час реконструкції старих та будівництва нових об'єктів побудованого середовища як обов'язкових елементів: вертикального озеленення, озеленення фасадів і дахів, використання природної вентиляції простору, використання матеріалів, у тому числі оздоблення фасадів та фарб (світлого кольору).
- ▶ Розробка та впровадження комплексного плану утримання опадів на території міста за рахунок збереження та відновлення трав'яного покриву на відкритих просторах для утримання дощової води (використання водопроникних матеріалів на автостоянках, хідниках, майданчиках).
- ▶ Розвиток міського електротранспорту: оновлення транспортного парку, включно із закупівлею електробусів, реконструкція та розширення трамвайної мережі та тролейбусних маршрутів.
- ▶ Облаштування зупинок громадського транспорту із затіненням та накриттям від опадів.
- ▶ Реалізація заходів, запланованих у Концепції розвитку велоінфраструктури міста Запоріжжя.
- ▶ Формування мережі Зелених коридорів для поєднання окремих районів із центральною частиною міста та для переміщень у межах мікрорайонів пішоходів, велосипедистів та користувачів легких та низькошвидкісних персональних електричних транспортних засобів з перебуванням у затіненому просторі.

Зелені насадження

- ▶ Зростання тривалості періодів з високими температурами.
- ▶ Зменшення забезпеченості водними ресурсами.
- ▶ Зростання попиту на зони із затіненням, зони прохолоди та рекреаційні зони.
- ▶ Втрата біорізноманіття.
- ▶ Потреба в зміні підходів до видового складу та догляду за зеленими насадженнями.
- ▶ Зростання періодів підвищеної концентрації токсичних речовин у повітрі.
- ▶ Впровадження електронного обліку (інвентаризації) зелених насаджень.
- ▶ Проведення інформаційної кампанії для залучення широких верств населення до наповнення бази.
- ▶ Включення до проєктно-кошторисної документації об'єктів благоустрою коштів на озеленення та облаштування систем поливу та дренажу.
- ▶ Ведення обліку та інформаційної кампанії, направлених на протидію поширенню інвазійних видів (амброзії полинолистої, борщівника та ін.). Інформація про боротьбу і наявність інвазійних видів має бути доступною та зрозумілою: розміщення інформаційних повідомлень у ЗМІ та соцмережах; створення окремої карти на геопорталі м. Запоріжжя (коли буде відновлено його роботу), залучення шкіл та позашкільних закладів освіти до наповнення карти та поширення інформації.
- ▶ Виконання Програми ревіталізації малих річок та інших водойм м. Запоріжжя [31], створення Програми з укріплення схилів балок і урвищ, висадження рослинності для берегоукріплення малих річок та р. Дніпра. Розглянути можливість залучення до реалізації заходів програми людей, що тимчасово залишились без фінансового забезпечення.
- ▶ Створення умов для участі бажаючих жителів в ініціативі «Сади Перемоги» – для впровадження необхідної оцінки наявності ресурсів для поливу відповідної рослинності, проведення аналізу діючих Правил благоустрою території м. Запоріжжя та проведення інформаційної кампанії з роз'яснення громадянам, на яких територіях

заборонено садівництво та городництво (наприклад, прибережних захисних смуг уздовж річок, навколо водойм та на островах).

- ▶ Зміна підходів до алгоритмів догляду за зеленими насадженнями:
 - перевага надається висадці багаторічних видів, що є стійкими до періодів засухи та високих температур;
 - висадка деревних порід із розлогою кроною для створення затінених просторів;
 - проведення бережливої обрізки крони дерев, яка сприятиме створенню широкого затіненого простору;
 - заборона на низьке викошування трави у спекотні періоди року для запобігання вимирання рослинності та оголення ґрунтового покриву;
 - надання переваги лікувальним та відновлювальним заходам, замість зрізання деревних порід рослин;
 - облаштування «міських луків» замість традиційних газонів.

Забезпеченість водними ресурсами

- ▶ Зростання водокористування у літній період.
 - ▶ Зменшення та нерівномірне розподілення кількості опадів.
 - ▶ Зниження рівня ґрунтових вод.
 - ▶ Порушення гідрологічного режиму та санітарного стану малих річок та р. Дніпро.
 - ▶ Руїнування берегової лінії.
 - ▶ Зростання площі водонепроникних поверхонь.
- ▶ Відновлення природного стану водних об'єктів, розташованих на території міста:
 - проведення паспортизації всіх водних об'єктів громади;
 - винесення меж прибережних смуг усіх водних об'єктів в натуру на місцевості та з внесенням до Державного земельного кадастру України та землепорядної документації громади і приватних власників;
 - відновлення природного стану прибережних захисних лісосмуг із впровадженням природорієнтованих рішень – на першому етапі в межах наявних паркових та зелених зон, підготовка рішень для розширення цієї практики на території не віднесені до вказаних зон;
 - реалізація протиерозійних заходів та висадка рослинності, що має здатність до утримання ґрунту (що має розгалужену кореневу систему).
 - ▶ Розробка Плану розгерметизації простору (зменшення площі штучних водонепроникних поверхонь):
 - під час проектування об'єктів інфраструктури уникати великих площ, накритих водонепроникними матеріалами (асфальт, бетон), натомість застосовувати покриття, що дозволяє фільтрацію дощової води до ґрунту.
 - збереження під місцями для паркування трав'яного покриву та накриття його різноманітними газонними решітками;
 - створення «дощових садків, парків» – заглиблені частини парків, скверів, площ, майданів, які в звичайний час слугують громадськими просторами, а в період інтенсивних опадів виконують роль тимчасового басейну для накопичення дощової води;
 - створення «дощових канав» уздовж проїжджої частини вулиць, що сприятиме водночас відводу дощової води та її накопичення і доступності рослинам у періоди малої кількості опадів.

ВИСНОВКИ

Зелена книга післявоєнного відновлення м. Запоріжжя відображає концептуальні основи політики відновлення, будуючи логічну послідовність дій щодо перетворення міста на територію, привабливу для життя людей та інвестицій.

Пріоритетними стратегічними напрямками післявоєнного відновлення м. Запоріжжя, які вестимуть до сталого розвитку міста та комфортного життя містян, мають бути:

1. Відновлення ментального здоров'я та психологічна адаптація населення до умов невизначеності, яке створює умови для психосоціального благополуччя громадян, дає їм можливість більш активного залучення до участі у процесах післявоєнної відбудови та відновлення міста, поліпшує соціальну взаємодію та згуртованість суспільства.
2. Екологічна безпека людини в місті та відновлення довкілля, яке постраждало від промислового забруднення та військових дій.
3. Зелене відновлення енергетичної інфраструктури м. Запоріжжя, яке має відбуватися з урахуванням потреби адаптації до різних надзвичайних ситуацій, зміни клімату та цілей декарбонізації, прийнятих Угодою мерів.
4. Економічне відновлення через розвиток підприємництва, створення кластерів та розвиток технологій, розвиток культурно-креативних індустрій міста та інтеграцію ВПО.
5. Відновлення та розвиток інфраструктури за принципами інклюзивності, безбар'єрності, екологічності (build back greener).
6. Відбудова та модернізація житлового сектору за принципами енергоефективності, інклюзивності, доступності, адаптації до зміни клімату.
7. Розвиток громади через економічні, організаційно-управлінські, нормативно-правові, соціально-психологічні та інформаційні програми інтеграції ВПО як додаткового людського капіталу.

Для досягнення цих цілей, необхідне оновлення Стратегії розвитку м. Запоріжжя на період до 2028 року та досягнення синергії між різними стейкхолдерами, включення рекомендованих заходів до проєктів і програм, спрямованих на післявоєнне відновлення м. Запоріжжя. Модель ефективної співпраці між громадою, бізнесом, державою, органами місцевого самоврядування та недержавними організаціями, має базуватися на системі взаємопідтримки – тільки в партнерстві можна знайти рішення, які будуть ефективними та дієвими для післявоєнного зеленого відновлення м. Запоріжжя як українського та європейського міста.

ДЖЕРЕЛА

1. Україна та Європейський Зелений курс: річний моніторинговий звіт 2023 <https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2023/12/veb-versiya-ukrayina-ta-yezk-2023.pdf>
2. Стратегія розвитку м. Запоріжжя на період до 2028 року. Рішення Запорізької міської ради від 20.12.2017 за № 57 <https://zr.gov.ua/uk/page/development-strategy>
3. План дій з адаптації до наслідків зміни клімату міста Запоріжжя. Рішення Запорізької міської ради від 27.05.2020 за № 38 <https://zr.gov.ua/uk/page/development-strategy>

zp.gov.ua/uk/sessions/99/resolution/41273

4. Рішення Запорізької міської ради №96 від 17.03.2023 «Про запровадження системи енергетичного менеджменту в м. Запоріжжя» <https://zp.gov.ua/uk/sessions/182/resolution/51902>
5. Програма соціально-економічного розвитку Запорізької міської територіальної громади на 2024 рік
6. Наказ №300 від 23.11.2023 «Про затвердження Порядку визначення обсягу, умов, вартості, показників надання послуги з підтримки переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя, критеріїв її оцінки та якості»
7. Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року.
8. Посібник із психічного здоров'я і психосоціальної підтримки на рівні громад в умовах надзвичайної ситуації та переміщення населення. https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzxbd11861/files/documents/iom_ukraine_manualoncbmhpsinemergenciesanddisplacement2021_ukrainian_digital_0.pdf
9. «Психосоціальна підтримка та психологічна допомога на всіх рівнях освіти».
10. В Україні стартувала загальнонаціональна кампанія із психологічної підтримки дітей в укриттях.
11. Про затвердження Плану заходів з реалізації Стратегії розвитку міста Запоріжжя до 2028 року на період 2021-2024 роки. III пленарне засідання 2 сесії міської ради 28.12.2020: Рішення міської ради. Запорізька міська рада. 2020. <https://zp.gov.ua/uk/sessions/107/resolution/43846>
12. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Запорізької області: архів за 2012-2020 роки. Запорізька обласна державна адміністрація. <https://www.zoda.gov.ua/article/2552/regionalni>
13. Стан забруднення природного середовища на території України. Центральна геофізична обсерваторія імені Бориса Срезневського (ЦГО). Державна служба України з надзвичайних ситуацій. 2023. <http://cgo-sreznevskiy.kyiv.ua/uk/diialnist/khimichne-zabrudnennia/8-materialy-na-glavnoj/171-stan-zabrudnennya-prirodnogo-seredovishcha-na-teritoriji-ukrajini>
14. Загальні дані моніторингу. Моніторинг за даними поста спостереження (10 показників): Таблично-графічне представлення даних. Моніторинг та екологічна оцінка водних ресурсів України. Державне агентство водних ресурсів України. Інститут розробки інформаційних систем, 2023. <http://monitoring.davr.gov.ua/EcoWaterMon/GDKMap/Index>
15. Якість атмосферного повітря за 1 півріччя 2022 м. Запоріжжя: Аналітична записка / Пірогова І., Веремеєнко Г., Янько С. Запоріжжя: Департамент захисту довкілля Запорізької обласної адміністрації, 2022. 20 с. <https://www.zoda.gov.ua/news/62639/departamentom-zahistudovkillya-zova-provedeno-analiz-zmin-yakosti-povitrya-u-period-vojennogostanu.html>
16. Industrial Ukraine: Impact of pollution on inhabitants and the environment in five industrial cities. Václav Mach, Marek Šír, Maksym Soroka. Arnika, 2018. 48 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.13089.38248>
17. Забруднення повітря в Україні з космосу. Головний редактор: Ян Лабохи. World from Space. Arnika, 2020. 38 p. <https://cleanair.org.ua/publication/zabrudnennya-povitrya-v-ukrayini-z-kosmosu>

18. Environmental consequences of Russian war in Ukraine. Angurets O., Khazan P., Kolesnikova K. And other. Arnika, 2023. 80 p. <https://arnika.org/en/publications/environmental-consequences-of-russian-war-in-ukraine>
19. Вплив війни та складного опалювального сезону на якість повітря у Запоріжжі: Звіт за результатами досліджень / Ю. Байлюк, Т. Жавжарова, М. Сорока, І. Ісаєв. м. Запоріжжя: ГО «Екосенс», Вісник 1, 2023. 42 с. DOI: <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.34278.80969>
20. Огляд стану забруднення навколишнього природного середовища на території України за I півріччя 2023 року (за даними мережі спостережень національної гідрометслужби України). Центральна геофізична обсерваторія імені Бориса Срезневського (ЦГО). Державна служба України з надзвичайних ситуацій. 2023. <http://cgo-sreznevskiy.kyiv.ua/images/oglyad-stanu-zabrudnennya-1-2023.pdf>
21. Узагальнена інформація про якість атмосферного повітря в населених пунктах за даними мережі спостережень гідрометеорологічних організацій. Міністерство внутрішніх справ України. Портал відкритих даних. <https://data.gov.ua/dataset/3eda331d-d4ec-4e7f-b11bf21fe1f56239>
22. Ю. Байлюк, Т. Жавжарова, М. Сорока, Дослідження та рекомендації використання води малих річок міста Запоріжжя як альтернативних джерел водопостачання у надзвичайних умовах: Інформаційна брошура ГО «Екосенс» м. Запоріжжя. М. Дніпро: Видавець Сорока М. Л., 2022. 24 с. <https://vidnova.info/voda-dovkola.html>
23. Небезпека на дні. ГО Екосенс. 2023. <https://vidnova.info/nebezpeka-na-dni.html>
24. План заходів з реалізації Стратегії розвитку міста Запоріжжя до 2028 року на період 2021-2024 роки. Додатки. Рішення міської ради від 28.12.2020 № 44. https://zp.gov.ua/upload/content/o_1f2gt8ng51mbkti15rcmri16be10.pdf
25. Про затвердження Програми розвитку та утримання житлово-комунального господарства м. Запоріжжя на 2023-2025 роки. 16 сесія міської ради 07.12.2022: Рішення міської ради. Запорізька міська рада. 2022. <https://zp.gov.ua/uk/sessions/177/resolution/50353>
26. Про затвердження Програми розвитку інфраструктури та комплексного благоустрою міста Запоріжжя на 2023-2025 роки: Рішення міської ради від 07.12.2022. <https://zp.gov.ua/uk/sessions/177/resolution/50346>
27. Про затвердження Міської цільової Програми відновлення інфраструктури території приватного сектора міста Запоріжжя на 2018-2020 роки. Рішення міської ради. 2018. Запорізька міська рада. <https://zp.gov.ua/uk/sessions/8/resolution/31289>
28. Програма комплексного озеленення м. Запоріжжя на 2019-2029 роки «Зелене місто». https://zp.gov.ua/upload/editor/proekt_programi_kompleksnogo_ozelenennya_m-_zaporizhzhya_na_2019-2029.pdf
29. МІСЬКА ЦІЛЬОВА ПРОГРАМА розвитку цивільного захисту населення і території міста Запоріжжя, попередження виникнення надзвичайних ситуацій та забезпечення техногенної безпеки на 2022-2026 роки. Запорізька міська рада. 2022: https://zp.gov.ua/upload/content/o_1g8sk39ps1ppm110ep681ukuhfa.pdf

30. Entrepreneurship and small and medium-sized enterprises (SMEs): https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes_en
31. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
32. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g72
33. Європейська соціальна хартія (переглянута). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
34. Стратегія Ради Європи про права осіб з інвалідністю. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/evropi.pdf>
35. Закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
36. Закони України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
37. «Довідник безбар'єрності», розроблений в рамках програми «Без бар'єрів». <https://bf.in.ua/>
38. Освітній серіал «Держава без бар'єрів. <https://osvita.diia.gov.ua/courses/barrier-free-government>
39. Ініціатива Доступно.UA. <https://dostupno.ua/>
40. Veteran Hub – мережа підтримки для воїнів та їхніх близьких. <https://veteranhub.com.ua/>
41. «Альбом безбар'єрних рішень» (з урахуванням воєнного стану), розроблений в рамках програми «Без бар'єрів». <https://bcl.com.ua/albomrozdil1>
42. Порадник щодо створення доступного середовища для осіб з інвалідністю та інших мало мобільних груп населення <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-presentation-2018/poradnik.pdf>
43. Освітній курс «Безбар'єрна грамотність» <https://osvita.diia.gov.ua/courses/barrier-free-literacy>.
44. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
45. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року. <https://mtu.gov.ua/content/nacionalna-strategiya-zi-stvorennya-bezbarernogo-prostoru-v-ukraini.html>
46. ДБН В.2.2-40:2018 «Будинки і споруди. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення». https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2022/08/Zminal-DBN-V_2_2-40-2018.pdf
47. Програма ревіталізації малих річок та інших водойм м. Запоріжжя на 2021-2028 роки. Рішення міської ради № 12 від 29.08.2018 <https://zp.gov.ua/uk/sessions/11/resolution/32117>
48. Закон України «Про енергоефективність» N 1818-IX від 21.10.2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>
49. A 10-Point Plan to accelerate the EU heat Transition. <https://energy-cities.eu/wp-content/uploads/2022/10/A-10-Point-Plan-to-accelerate-the-EU-heat-transition.pdf>

Громадська організація «Екосенс» вже майже 10 років об'єднує спільними діями громадян, активістів, експертів та органи місцевого самоврядування міста Запоріжжя. Від початку воєнного вторгнення наша спільнота згуртувалась довкола основної мети – збереження життя та здоров'я українців, права на безпечне довкілля в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Наша діяльність зосереджена на п'яти ключових напрямках:

1. Зелене відновлення Запоріжжя згідно European Green Deal.
2. Поширення практик з адаптації до зміни клімату.
3. Сприяння переходу Запорізького регіону до сталого енергетичного розвитку.
4. Відновлення і підтримка ментального здоров'я українців.
5. Розвиток інструментів партисипативної демократії через соціальну активність та згуртованість українців.

Запрошуємо усіх небайдужих до співпраці та спільної діяльності заради сталого зеленого та демократичного розвитку Запоріжжя!

Більше інформації про діяльність та активності спільноти «Екосенс» ви зможете знайти на нашому сайті та сторінках у соціальних мережах.

www.vidnova.info
+38 (099) 756-18-95 (Запоріжжя)

www.fb.com/recoveryzp
ecosense.ngo@gmail.com

Львівське відділення «Екосенс»
+ 38 (097) 260-54-89
ecosense.ngo.lviv@gmail.com

Електронна версія публікації

З питаннями, зауваженнями та пропозиціями, що стосуються цієї публікації, просимо звертатися електронними листами на адресу ГО «Екосенс»:

ecosense.ngo@gmail.com